

Economisch-Statistische Berichten

Belastingen en werklust

★

Dr. W. Drees Jr.

Centraal Planbureau,
Sociaal-Economische Raad en democratie

★

Prof. Dr. J. Wemelsfelder

De betekenis van de invoerrechten-
verlagingen in Duitsland voor de Duitse
en Nederlandse economie

★

Drs. G. de Bruyn

Levende communicatie

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

44e JAARGANG

No. 2174

WOENSDAG 11 MAART 1959

Dekking van pensioenverplichtingen

De keuze tussen
Eigen Beheer en *Herverzekering*
is afhankelijk van velerlei factoren.

Een objectieve beoordeling van dit vraagstuk
geeft ons gespecialiseerd

BUREAU VOOR PENSIOENFONDSEN

De deskundige adviezen van dit Bureau zijn
afgestemd op een zo groot mogelijk profijt van
de gestorte premies met inachtneming van de
vereiste zekerheid voor de deelnemers.

DE TWENTSCHE BANK

Uw financiële raadsman

R. Mees & Zoonen
Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

*Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen
Alblasserdam*

*Financiering van invoer,
uitvoer en transitio*

Alle assurantien

*Beleggingen en
vermogensbeheer*

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES”

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende
functies. Het aantal reacties, dat deze annonces
ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate
bevredigend; begrijpelijk: omdat er bijna geen
grote instelling is, die dit blad niet regelmatig
ontvangt en waar het niet circuleert!

vacatures

Ten behoeve van enige leden van de Concern-leiding van
Phs. van Ommeren N.V.
wordt gezocht een

werkstudent

in de functie van privé-secretaris, voor het analyseren
en documenteren van gegevens omtrent commissariaten,
besturen en commissies.

In aanmerking komen kandidaten Economie die voor
halve dagen een werkkring zoeken.

Sollicitaties te richten aan de Afd. Personeelszaken van
Phs. van Ommeren N.V., Westerlaan 10, Rotterdam.

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam 6.*
Telefoon redactie: 0 1800-52939. Administratie: 0 1800-
38040. Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam 6.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B.fr. 400).*
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor
Westzeedijk, Rotterdam 6.

Advertenties. *Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon
69300, toestel 1 of 3).*

Advertentie-tarief *f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.*

Belastingen en werklust

De vraag of belastingen, en met name die op het inkomen, een nadelige invloed uitoefenen op het aanbod van arbeid in ruime zin, kan bogen op een langdurige actualiteit. In het „Canadian Tax Journal” van november/december jl. heeft Prof. Walter W. Heller ¹⁾ deze kwestie weer eens aangesneden. Voorzichtigheidshalve wijst hij er tevoren op dat hij, mocht hij tot de conclusie komen dat belastingen uiteindelijk de produktie ten goede komen, daarmee niet beweert dat belastingen de belastingplichtigen gelukkiger maken. Hij is er zich zeer wel van bewust dat het tegendeel het geval is, maar „because you suffer it does not follow that production suffers”, voegt hij eraan toe.

De veel gehoorde en telkens weer opduikende klacht, dat belasting de mens ertoe brengt zich minder in te spannen vloeit voort uit twee met elkaar verband houdende feiten nl., dat door de belasting de netto-beloning voor een eenheid arbeid progressief wordt verminderd en dat het door de belastingbetaler betaalde bedrag geen directe invloed heeft op de hoeveelheid diensten, die de Overheid hem verleent. Doordat, aldus wordt dan gesteld, de belasting de prijs van vrije tijd, uitgedrukt in offers, verlaagt, geeft de belastingplichtige de voorkeur aan meer vrije tijd in plaats van aan langer werken. Als gevolg van dit substitutie-effect lijdt de maatschappij produktieverlies. Dit argument wordt bestreden met het zgn. inkomenseffect: belastingbetalers worden gestimuleerd tot meer werken om het als gevolg van de belasting optredende inkomensverlies te compenseren. De produktie neemt dus toe.

De mening dat belastingen de activiteit belemmeren berust, aldus Heller, op een aantal veronderstellingen. Zo wordt aangenomen, dat inkomen de belangrijkste drijfveer tot arbeid is; dat belastingen direct verband houden met de beloning voor inspanning; dat de belastingplichtige zich dit verband bewust is; dat de belastingbetalers naar believen langer of korter kunnen werken en dat niet alleen een deel van de werktijd zal plaatsmaken voor vrije tijd, maar dat er ook een stimulans zal zijn in plaats van aan belasting onderhevige werkzaamheden bijv. niet belast „doe het zelf”-werk te gaan verrichten.

Bij de belasting op het inkomen is het verband tussen beloning en belasting aanwezig en de belastingplichtigen zijn zich dit verband wel bewust. Op de andere veronderstellingen is echter wel wat af te dingen. Inkomen bijv. is niet alleen een drijfveer tot werken, maar ook een maatstaf voor succes. Deze functie vervult het bruto-inkomen

vrijwel even goed als het inkomen na aftrek van belastingen. Ook streven niet alle belastingplichtigen, en dit geldt met name voor leidinggevend en beoefenaren van vrije beroepen, naar een zo hoog mogelijk inkomen alleen, maar ook naar prestige, macht, erkenning enz. De mogelijkheid de werktijd te doen variëren in verband met de hoogte der belastingen is, aangezien de meeste belastingplichtigen vaste werktijden hebben, beperkt. Alleen wat het al dan niet toetreden van gezinsleden tot de arbeidsmarkt, het gebruik maken van mogelijkheden tot overwerk, kortere vakantie enz. betreft, kan de belasting enige invloed op de keuze uitoefenen.

Interessanter dan de weergave der argumenten over en weer is Hellers vermelding der resultaten van enkele enquêtes waaronder die, gehouden onder Britse advocaten en accountants wel de belangrijkste is. Deze beroepsgroepen zijn voor het onderhavige onderwerp van belang omdat zij veelvuldig met belastingkwesties te maken hebben, hun werk zodanig is dat mag worden aangenomen dat inkrimping of uitbreiding der werkzaamheden tot de mogelijkheden behoort en juist de belastingen in Engeland als zeer hoog bekend staan. De enquête leerde dat 20 pCt. der genoemde beroepsbeoefenaren van mening was dat de prikkel tot werken als gevolg van belasting was verminderd en dat 30 pCt. de tegenovergestelde mening was toegedaan. De netto-invloed werd dan ook geacht niet van groot economisch of sociaal belang te zijn. Niet geldelijke motieven en de als gevolg van toenemende institutionalisering afnemende flexibiliteit der werkschema's dezer lieden hebben er, tezamen met de druk van zware spaarverplichtingen in de vorm van hypotheeken, verzekeringen e.d., toe geleid dat de invloed der belasting grotendeels wordt beperkt tot de emotionele sfeer.

De conclusie, dat belasting ter wille van de produktie niet behoeft te worden verlaagd is uiteraard niet tevens op de investeringen van toepassing. Bij deze immers speelt bijv. het persoonlijk streven naar aanzien geen rol. Onderzoekingen hebben evenwel aangetoond dat de belastingen niet zozeer het totale bedrag der investeringen beïnvloeden dan wel de richting waarin dit bedrag wordt aangewend. Tot slot wijst Heller er nog op dat de aanwending van de opbrengsten van belastingen ter verhoging van het opleidings-, gezondheids- en woningpeil wellicht de arbeidsproduktiviteit meer ten goede kan komen dan alternatieve toepassingen. „This would be a further offset to adverse incentive effects and might, indeed, lead to a net expansionary effect on total output”.

¹⁾ „The impact of income taxation on work incentives”.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Belastingen en werklust.....	183	Boekbespreking:	
Centraal Planbureau, Sociaal-Economische Raad en democratie, door Dr. W. Drees Jr.	184	Dr. Paul A. M. van Philips: Public finance and less developed economy, bespr. door Dr. G. F. Loeb	195
De betekenis van de invoerrechtenverlagingen in Duitsland voor de Duitse en Nederlandse economie, door Prof. Dr. J. Wemelsfelder	188	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. M. P. Gans'	196
Levende communicatie, door Drs. G. de Bruyn ..	192	Notities:	
		Landdag voor Economisten 1959	187
		Recente publikaties.....	196

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
 Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
 COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
 J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Schrijver gaat in dit artikel na hoe het Centraal Planbureau en de Sociaal-Economische Raad werken en wat een logische taakverdeling ten opzichte van Regering en Volksvertegenwoordiging zou zijn. Zijn conclusie luidt, dat de Sociaal-Economische Raad betrokken kan worden bij zaken die vooral het bedrijfsleven raken, maar niet bij andere sociaal-economische kwesties en dat het centraal adviseren van de Regering over het coördineren van het economisch beleid een nuttige taak is voor het Centraal Planbureau. Een terugkeer tot deze taakverdeling zou volgens schrijver de democratie ten goede komen: democratie eist slagvaardigheid, niet belemmerd door een Radenwerk van adviescolleges om het bestuur heen; democratie eist centraal stellen van het algemeen belang en dus van volksvertegenwoordigers, niet van producenten; democratie eist discussie ten overstaan van de kiezers en een mogelijkheid voor de burgers om te kiezen.

Centraal Planbureau, Sociaal-Economische Raad en democratie

Het Centraal Planbureau.

Een goede coördinatie van het economisch beleid is van grote betekenis voor welvaart en rechtvaardigheid. *Een duidelijk geregelde invloed op dit beleid van de kiezers is essentieel voor de democratie.* Na de oorlog zijn mede ter bevordering van deze coördinatie het Centraal Planbureau en de Sociaal-Economische Raad opgericht. Enige ongerustheid, vooral over de rol van de S.-E.R., is de laatste jaren naar voren gekomen. Dit artikel beoogt na te gaan hoe deze organen werken en wat een logische taakverdeling ten opzichte van Regering en Volksvertegenwoordiging zou zijn.

Weinig rijkdsdiensten zijn met zoveel eerbetoen opgericht als het Centraal Planbureau. Een aparte wet werd ingediend en de voorzitter van het na de bevrijding geformeerde Kabinet, Prof. Schermerhorn, zei in de regeringsverklaring van 27 juni 1945 het volgende:

„Herstel en opbouw van het Nederlandsche productievermogen zal alleen doeltreffend kunnen geschieden op den grondslag van een algemeen sociaal-economisch-financieel plan. Zulk een plan dient te worden ontworpen na aanwijzingen door den ministerraad, door een in te stellen wetenschappelijk Planbureau. Daarom zal de regering een vaste kern van eersterangskrachten ter beschikking stellen en verder zal een beroep tot medewerking worden gedaan op alle wetenschappelijke en praktisch geschoolde krachten, waarover ons land beschikt, zoowel uit het bedrijfsleven als uit de wereld van het hooger onderwijs. De belastingpolitiek, de prijs- en loonpolitiek en de sociale politiek vormen essentiële onderdelen van zulk een plan, zoo goed als de analyse van de arbeidsmarkt en materiaal-politiek. Voor de eerste phase van het regeeringsoptreden is noodig een Noodplan 1945. Daarnaast moet direct een begin worden gemaakt met het opstellen van een Herstelplan 1946-1948, dat drie jaren moet omvatten en waarvan een aantal onderdelen, met name de bouwrijpheid, reeds direct moet worden gezien in een veel langer tijdsbestek”.

Bij de start golden vooral twee argumenten voor de oprichting van dit bureau:

a. er is behoefte aan coördinatie van het regeringsbeleid op economisch (inclusief sociaal en financieel) gebied, onverschillig hoe intensief het regeringsbeleid zich bemoeit met het economisch leven;

b. de produktie dient bedrijfstaksgewijze te worden geordend; als toporgaan is een centraal planbureau nodig.

Het eerste argument werd algemeen ook door de moderne economen ¹⁾, zoals de eerste directeur ²⁾ van het C.P.B., onderschreven. Er is tot op heden niets gebeurd, dat aan de behoefte tot deze coördinatie afbreuk doet.

Het tweede argument — de ordening met toewijzing van grondstoffen, planning van produktie per bedrijfstak en per artikel, met vergunning en verboden — was gebaseerd op gedachten over ordening en over de corporatieve staat, die vóór de Keynesiaanse theorie waren ontwikkeld. Het Plan van de Arbeid uit 1935 bevatte baanbrekende hoofdstukken over openbare werkenpolitiek, waarvan de waarde door de ontwikkeling van theorie en praktijk gedurende een kwart eeuw daarna is bevestigd. Het Plan bevatte echter ook veel over ordening wat — in het licht van de tezelfdertijd door Tinbergen en Keynes ontwikkelde globale methoden tot bereiking van hoge werkgelegenheid — in de oorlogsjaren al verouderd was. Maar het boek van Keynes was dik, en nog niet verwerkt toen tijdens de bezetting het na-oorlogse beleid werd geformuleerd. Zo behelsde het programma van de Nederlandse Volksbeweging — waarvan vele Ministers lid waren, o.a. Prof. Schermerhorn, onder wiens premierschap het wetsontwerp C.P.B. werd ingediend, en Prof. Beel, onder wiens leiding het tot wet werd verheven — een sterk pleidooi voor produktieplanning. Het gedeelte Productie, sub B, van dit programma heette: „Doelbewuste leiding van voortbrenging en verdeling volgens nationaal plan, gericht op volkswelvaart en dus op bestaanszekerheid voor allen” en behelsde de volgende doelstelling: „De overheid geeft krachtig leiding aan produktie en verdeling door het verstrekken van bindende richtlijnen aan het bedrijfsleven inzake produktie en financiering en, waar nodig, door handhaving van een stelsel van prijsvorming en prijsbeheersing”.

¹⁾ Moderne economie betekent hier die economische theorie welke in belangrijke mate rekening houdt met de macro-economische samenhangen, zoals o.a. door Keynes geformuleerd. Vgl. Prof. Dr. J. Pen: „Moderne Economie”, 1958.

²⁾ Prof. Dr. J. Tinbergen, die gelijktijdig met Keynes de grondslag legde voor de moderne theorie.

Zoals wel vaker gebeurt bij het scheppen van nieuwe bestuurscolleges, was onvoldoende doordacht wat zich voor planning leent en wat niet. Men kan wel een investeringsproject afspreken, bijv. Europort, maar niet hoeveel schepen er per jaar zullen aanleggen. Men kan hotels bouwen, maar niet het aantal toeristen bepalen. P.T.T.-investeringen lenen zich voor planning, maar niet het aantal telefoongesprekken, en evenmin de investeringen van duizenden ambachtbedrijfjes. Productiecijfers lenen zich in het algemeen niet voor een afspraak, omdat zij afhangen van de afzet die grillig verloopt, omdat de kwaliteit heterogeen is en omdat de onderneming de eenheid is die in feite produceert en verkoopt, terwijl een bedrijfstak als economische „unit” slechts in de statistiek bestaat.

Plannen kan men: grote investeringsprojecten, belastingtarieven (niet belastingopbrengsten), de regelingslonen (niet de loonsom), tarieven van overheidsbedrijven, overheidsleningen, overheidsuitgaven; huren en sommige andere particuliere prijzen. Bij rantsoenering kan men ook nog andere sectoren plannen, zoals de invoer. Maar afzet, export, dienstenverkeer, productie en investeringen vooral van kleinere bedrijven lenen zich niet voor concrete afspraken. De gedachten die in 1945 bij velen leefden over planning omvatten te veel. Deze planning kon niet en toen dat beseft werd dachten velen dat planning dus in het geheel geen zin had.

De discussie in de Staten-Generaal betrof vooral de verhouding C.P.B.-bedrijfsleven, dus de bedrijfstaksgewijze ordening, die sterk werd aangevallen. In de twee jaar die verliepen voor het wetsontwerp werd aanvaard was gedrongen dat de mogelijkheden tot micro-ordening van de productie beperkt zijn.

Door de directie van het bureau was niet deze gedetailleerde ordening, maar de coördinatie van de grote regeringsmaatregelen essentieel. Dat moest de centrale taak van het bureau worden: als coördinerend orgaan advies uit te brengen aan de Regering over alle afzonderlijke plannen van de departementen (c.q. gemeenten en andere sectoren waar het regeringsbeleid zich mee bezig hield, bijv. het bouwplan). In feite is het bureau echter niet systematisch ingeschakeld *tussen* departementen en Regering. De departementen bleven, als in de jaren dertig en tijdens de bezetting, rechtstreeks voorstellen doen. Aanvankelijk kon dat ook niet anders: het C.P.B. bestond in 1945 nauwelijks, de departementen waren er wel. Bovendien hadden vele te treffen maatregelen een incidenteel karakter — bijv. handelsverdragen — en lieten zich moeilijk in een Procrustesbed van een jaarlijks plan passen. Ook was de bezetting van het C.P.B. eer wetenschappelijk dan executief gericht, zodat het nieuwe eendje tot een andere variëteit behoorde dan de reeds nijver bezige eenden. Ook die maatregelen welke zich wel voor een periodiek plan leenden — bouwplan, rijksbegroting, loonbeleid, introductie van nieuwe sociale verzekeringen, verhoging van de garantie aan de boeren, grote investeringsprojecten van de Overheid, aanvankelijk ook nog de verdeling van de deviezenpot — werden niet opgeschort tot een Centraal Economisch Plan was opgesteld. In omkering van de oorspronkelijke bedoeling kwam het C.E.P. na alle andere deelplannen. Het C.E.P. werd tot een samenvattend beeld van hetgeen reeds in deelsectoren beslist was. Het werd als prognose in plaats van als advies aan de Regering aangeboden, en het wordt steeds lang na de aanvang van het jaar als voorverantwoordelijkheid van het C.P.B. blijvende prognose, en

niet als door de Regering vastgesteld plan, gepubliceerd.

Invloed verwierf het C.P.B. niet zozeer door het geven van gecoördineerd advies, maar door het geven van knappe berekeningen. Het C.P.B. wordt ingeschakeld wanneer de afzonderlijke (deelsector) beleidsinstanties er om vragen; het is geen centraal planbureau.

Het C.P.B. was bij de wet ingesteld, een bewijs van de betekenis die boven anderen aan deze rijksdienst werd gehecht. Alle sectoren zagen een macht boven hen ontstaan, en wensten althans enige invloed op de opstelling van het advies aan de Regering. Als vertegenwoordigend lichaam van bedrijfsleven, gemeenten en departementen werd de Centrale Plancommissie geschapen. Maar het C.E.P. werd geen plan, en de C.P.C. is geen commissie van advies inzake economisch beleid geworden.

De Sociaal-Economische Raad.

Vijf jaar na de indiening van de wet op het C.P.B. kwam de wet op de Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie tot stand³⁾. De P.B.O. dankt haar ontstaan aan de hunkering naar de geborgenheid-in-organisatie van vroegere perioden, zoals de middeleeuwen, en aan de drang naar ordening die vooral in de jaren dertig ontstond.

„Wij leefden tussen 1945 en 1950 nog te zeer in de gedachten sfeer van de crisisordening eerst en de schaarsteordening daarna. Met de ontwikkeling in de richting van een Europese integratie kon uiteraard nog geen rekening worden gehouden. De denkbelden van Keynes e.a. over het richten van de economie met globale middelen hadden nog onvoldoende in onze rijen door-gewerkt”⁴⁾.

De vormgeving was tijdens de bezetting uitvoerig overwogen. Aanhangers waren eerder juristen dan economen; buitenlandse voorbeelden waren meer te vinden in Portugal of Italië dan in Engeland of de Verenigde Staten. Kort nadat ruim een dozijn hoogleraren in de economie — waaronder Prof. Dr. J. Tinbergen — zich in 1949 in een

³⁾ Bij de schriftelijke gedachtenwisseling werd door de Staten-Generaal gevraagd „hoe de verhouding zal moeten worden tussen de Sociaal-Economische Raad en het Centraal Planbureau. Er zullen bij aanvaarding van dit wetsontwerp twee de regering adviserende organen zijn, welke werkzaamheden vrijwel op hetzelfde terrein liggen”. Vgl. de wet op de P.B.O., Editie Schuurman en Jordens, 1950, blz. 50. De Regering wees in haar antwoord op het bestaan van grote verschillen tussen S.-E.R. en C.P.B. O.a. werd erop gewezen, dat het C.P.B. een ambtelijk wetenschappelijk adviesorgaan van de Regering is. De S.-E.R. „daarentegen heeft bij het uitbrengen van zijn adviezen vooral tot taak alle beleidsaspecten van bepaalde concrete voorgenomen maatregelen te belichten en zelf bepaalde voorstellen omtrent dergelijke maatregelen aan de regering te doen, waarbij andere dan wetenschappelijke factoren mede een rol spelen. Wanneer de Sociaal-Economische Raad bij de uitoefening van zijn adviserende taak behoefte gevoelt aan een nadere, cijfermatige, uitwerking van de economische gevolgen van de voorgenomen maatregelen tegen de achtergrond van de economische ontwikkeling als geheel, opent het ontwerp de mogelijkheid het Centraal Planbureau hierbij in te schakelen. Omgekeerd zal de Regering steeds aan de Sociaal-Economische Raad advies kunnen vragen met betrekking tot het door haar vast te stellen en door het Centraal Planbureau voorbereide Centrale Economische Plan” (ibidem, blz. 88). Uit deze tekst valt af te leiden dat de Regering meende dat het C.P.B. niet alle beleidsaspecten behoeft te belichten, en dat bij het C.P.B. geen andere dan wetenschappelijke factoren een rol behoorden te spelen. Hoe deze beperkingen te rijmen zijn met de taak van het C.P.B. om coördinerend advies te geven en een centraal economisch beleidsplan op te stellen is niet duidelijk.

⁴⁾ Mr. P. Verloren van Themaat in „De P.B.O. opnieuw beschouwd. Oorspronkelijke doelstelling, realisatie en perspectieven”, Socialisme en Democratie, december 1958. Het „Wij” heeft betrekking op de socialisten.

schrijven aan de Tweede Kamer tegen de p.b.o. hadden uitgesproken, kwam de wet tot stand. Als toporgaan werd de Sociaal-Economische Raad geschapen, met als taak o.a. het geven van advies. Artikel 41 van de wet op de P.B.O. luidt:

1. De Raad dient desgevraagd Onze Ministers van advies en kan hen uit eigen beweging van advies dienen over de uitvoering van deze wet en andere aangelegenheden van sociale of economische aard.

2. Tenzij het landsbelang zich naar hun oordeel daartegen verzet, vragen Onze krachtens artikel 28, eerste lid, aangewezen Ministers de Raad of de in artikel 43 bedoelde commissies advies omtrent alle belangrijke maatregelen op sociaal of economisch gebied, welke zij voornemens zijn te treffen.

Dat is niet mis: advies over alle belangrijke maatregelen op sociaal of economisch gebied. Enige leden van de Staten-Generaal hebben de vraag gesteld of dit niet te ver ging en of bijv. ook handelsakkoorden er onder vielen. De Staatssecretaris meende, dat dit niet nodig zal zijn. Hij was echter ook bereid de gehele bepaling te schrappen⁶⁾ (!).

In dit tijdschriftartikel zal slechts deze adviserende functie van de S.-E.R. nader worden gezien en wel:

a. hoe deze functie in de praktijk wordt uitgeoefend en
b. welke taakverdeling t.o.v. de landsorganen (Regering, Raad van State, Staten-Generaal) juist is.

De gevolgde praktijk kan in het kort als volgt worden samengevat.

Advies wordt door de Regering gevraagd inzake:

1. juridische maatregelen inzake het bedrijfsleven (bijv. inzake vestiging, afbetaling);
2. arbeidswetgeving;
3. sociale verzekeringen;
4. afschaffing consumentensubsidies (melk en huren);
5. algemene loonrondes.

Het zijn vooral de Ministers van Economische Zaken, van Sociale Zaken en van Landbouw die adviesaanvragen hebben ondertekend.

Advies wordt niet gevraagd inzake:

1. handels- en monetaire verdragen;
2. overheidsinvesteringsprojecten (bijv. Deltaplan, Europoort);
3. overheidsplannen t.a.v. investeringen in bepaalde bedrijfstakken (bijv. bouwplan, industrialisatie, kern-energie);
4. verhoging consumentensubsidies;
5. wijziging producentensubsidies;
6. rijksbegroting;
7. financiële verhouding rijk-gemeenten;
8. belastingen;
9. huurrondes 1955 en 1957;
10. programma van verhoogde uitvoering van normale overheidswerken begin 1958.

Indien de Regering advies aan de S.-E.R. vraagt vinden velen, bijv. in de Staten-Generaal, dat — onder verwijzing naar artikel 41 — vanzelfsprekend. Maar als geen advies wordt gevraagd vindt men dat ook gewoon.

⁶⁾ Wet op de P.B.O., Editie Schuurman en Jordens, 1950, blz. 206.

De Regering heeft enige malen advies gevraagd over afschaffing van de consumentensubsidie op melk, waarbij de S.-E.R. steeds in beginsel met afschaffing akkoord ging⁶⁾. Vele journalisten en Kamerleden meenden dan, dat afschaffing zonder adviesaanvraag niet kon. Maar over de verhoging van de subsidie per 1 november 1956 i.v.m. de tijdens de kabinetsformatie afgesproken verhoging van agrarisch inkomen — een maatregel ad f. 200 mln. per jaar waartoe ook was besloten zonder S.-E.R.-advies — en over de verhoging begin 1958 is geen advies gevraagd.

Over huurrondes wordt soms advies gevraagd (huurrondes 1954 en 1960), soms niet (1955, 1957). Het bouwplan wordt vastgesteld zonder advies, evenals de jaarlijkse rijksbegroting (uitgaven- en ook belastingbeleid⁷⁾).

Vooraf twee adviesaanvragen hebben de aandacht getrokken, te weten die van september 1956 over afschaffing consumentensubsidie melk, looncompensatie A.O.W., en eventuele andere bestedingsbeperkende maatregelen; en die van september 1958 over de consumentensubsidies (melk en huren). De brieven waren ondertekend door de Ministers van Economische en van Sociale Zaken (de tweede maal ook van Volkshuisvesting). *Dit onderstreept het accent dat deze adviesaanvragen leggen op problemen van consumptie-prijspeil, loonpeil en kostenpeil.* De Minister van Financiën heeft vrijwel nooit een advies gevraagd en ingrijpende begrotingswijzigingen zijn tussentijds (bijv. extra werkenprogramma, begin 1958) of bij de jaarlijkse indiening (bijv. september 1957) tot stand gekomen zonder enig S.-E.R.-advies.

Waarop berust nu de bij vele staatsburgers bestaande ongerustheid over *de macht van de S.-E.R.*? Er zijn vooral twee oorzaken. In het advies over de bestedingsbeperking stond op blz. 28 een soort dreigement dat als Regering en Staten-Generaal het aanbevolen complex van maatregelen zouden wijzigen, de medewerking van de organisaties in gevaar zou worden gebracht, hetgeen tot ongewenste prijs- en loonstijging aanleiding zou kunnen geven (blijkbaar ook al waren deze stijgingen illegaal). Dit moet van het college als een verschrijving worden beschouwd. Dreigen behoort een adviescollege niet te doen.

Een tweede oorzaak is gelegen in de werkwijze van de S.-E.R. sinds begin 1958. Totdien werden loon- en prijskwesties behandeld in de Commissie Lonen en Prijzen. Begin 1958 stelde de S.-E.R. op eigen initiatief de Commissie Ontwikkeling Nationale Economie in. Toen de Regering in september 1958 mededeelde, dat het de — op 1 juli 1957 opgeschorte — afschaffing van de melksubsidie binnenkort wilde doorvoeren, en dat een huurronde noodzakelijk was, en over de daaraan verbonden gevolgen (met name op loongebied) advies vroeg, *breidde de S.-E.R. de probleemstelling aanzienlijk uit.* De adviesaanvraag ging niet naar de Commissie Lonen en Prijzen, maar naar de

⁶⁾ Advies over de prijsvorming van melk, blz. 60; Advies over de beperking van de bestedingen, blz. 23.

⁷⁾ Zo werd de investeringsaftrek op 6 november 1956 opgeschort en werd verhoging van belasting op suiker, benzine en gedistilleerd aan de Staten-Generaal voorgesteld vóór het S.-E.R.-advies (van 28 november 1956 inzake de bestedingen) was uitgebracht. Ook de verlaging van gemeentelijke en rijksinvesteringen was in gang gezet voor het advies uitkwam (het S.-E.R.-advies verwijst n.b. zelf naar de reeds door de Regering genomen maatregelen; vgl. blz. 5, 14, 25). *Een mening als van Dr. W. J. v. d. Woestijne (De Economist, januari 1959, blz. 49) dat de leiding van de bestedingsbeperking bij de S.-E.R. lag en niet bij de Regering is onjuist. Zowel in analyse (demissionair kabinet) als in therapie (juist opgetreden kabinet) was de Regering eerder dan de S.-E.R.*

Commissie Ontwikkeling Nationale Economie. Deze ging zich zo grondig verdiepen in de vooruitzichten voor de Nederlandse economie, dat het op sommige punten weer nodig was om aan de Regering te vragen wat deze — bijv. op het gebied van uitgaven en belastingen — in 1960 van plan was!

Met de uitbreiding in de breedte ging een verlenging in de tijd gepaard. Het advies over de bestedingsbeperking 1956 nam twee maanden. Het advies over twee subsidies duurt reeds een half jaar. De Staten-Generaal, met al hun formele procedurevoorschriften, hebben tussen 16 september en ultimo 1958 belastingmaatregelen ad f. 100 mln. voor 1959 aanvaard. De S.-E.R. was niet in staat in diezelfde tijd een definitief advies uit te brengen over een even groot bedrag aan consumentensubsidie op melk, ook al had de S.-E.R. zich reeds in twee rapporten uit 1956 over deze materie uitgesproken. De S.-E.R. vond de vertraging „mede gezien de bedragen, waarom het hier gaat, niet onverantwoord”. En terwijl de S.-E.R. in 1956 eenstemmig had gesteld dat veranderingen in belastingen of subsidies in beginsel niet behoren te worden gecompenseerd door wijzigingen in het primaire inkomen⁸⁾, werd ditmaal gesteld dat een afschaffing van de subsidie wel grotendeels gecompenseerd moest worden.

Een juiste taakverdeling tussen S.-E.R., C.P.B., Regering en Staten-Generaal.

De S.-E.R. is geen vertegenwoordiging van het Nederlandse volk, maar slechts van een deel ervan. *En dat deel*

⁸⁾ „Als tweede uitgangspunt is door de Raad aanvaard, dat lasten welke de overheid door middel van belastingheffing of subsidievermindering op de bevolking legt, in het algemeen niet in de sfeer van het primaire inkomen gecompenseerd kunnen worden. Indien bepaalde maatregelen een onaanvaardbare herverdeling van het reële inkomen tot gevolg zouden hebben, verdient een algemene herziening van de verdeling van de belastingdruk verre de voorkeur boven het zoeken naar een compensatie in de sfeer van het primaire inkomen” (S.E.R.-advies inzake de bestedingen, blz. 17).

Landdag voor Economisten 1959

De negende Landdag voor Economisten zal op woensdag 22 april a.s. te 's-Gravenhage worden gehouden. Des morgens zal het mogelijk zijn een excursie te maken naar o.a. een van onderstaande bedrijven:

Van der Heem N.V.
Nederlandse Aardolie Maatschappij N.V.
N.V. Sigarettenfabriek Ed. Laurens Le Khédive
Sleephelling Mij. Scheveningen N.V.
De Courant Het Vaderland N.V.
N.V. Visserijmaatschappij Jaczon
Zuidhollandse Bierbrouwerij N.V.

De lunch zal in het Kurhaus worden gebruikt, waarna Prof. Mr. W. C. L. van der Grinten zal spreken over

Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie en Euromarkt

Discussieleider is Prof. S. Korteweg; Prof. Dr. H. J. Frietema zal als officieel debater het woord voeren.

is vertegenwoordigd als producent, en niet als staatsburger. Een ambtenaar bijv. is in de S.-E.R. vertegenwoordigd via een ambtenarenbond, maar niet als lid van de Nederlandse Vereniging voor Natuurbescherming, niet als sportbeoefenaar, niet als inwoner van Rijswijk, niet als lid van de NOVIB, of naar andere facetten van zijn politieke denken. De S.-E.R. is gericht op het bedrijfsleven, niet op de gemeente, het onderwijs, de defensie, de vergeten groepen of de achtergebleven gebieden. Wil men een p.b.o., dan kan men de S.-E.R. betrekken *bij zaken die vooral het bedrijfsleven raken*, maar niet bij andere sociaal-economische kwesties. Of Regering en Volksvertegenwoordiging de huren willen subsidiëren of niet, is hun zaak. De S.-E.R. heeft niet tot taak deze uitgaaf af te wegen tegen andere uitgaven of tegen belastingen. De S.-E.R. heeft tot taak om Regering en Parlement van advies te dienen *hoe de gevolgen van een afschaffing in de sfeer van het bedrijfsleven naar zijn mening behoren te worden geregeld*. Regering en Volksvertegenwoordiging behoren te beslissen welk deel van het nationaal inkomen ter beschikking van het Rijk komt, welk deel (aangevuld met een eigen belastinggebied) ter beschikking komt van de provincie en de gemeente, en hoe de rijksmiddelen worden besteed. Over de verdeling van het (overgrote) deel van het nationaal inkomen dat in handen van het bedrijfsleven blijft kan de S.-E.R. adviseren. Zo is een zuivere taakverdeling mogelijk.

Het centraal adviseren van de Regering over het coördineren van het beleid blijft een nuttige taak voor het C.P.B. De comitologie⁹⁾ kan ons leren, dat een dergelijk hiërarchisch georganiseerd bureau snel en slagvaardig kan werken, in tegenstelling tot een adviescollege van 45 gelijkwaardige leden met drukbezette zakboekjes. De Regering kan van ambtenaren eisen dat zij desnoods in één week een uitvoerig rapport opstellen, met continuwerk op avonden en vrije dagen. Dan kan bijv. ook tijdig voor een kabinetsformateur een studie klaar zijn.

Een terugkeer tot de hier geschetste taakverdeling zou ook de democratie ten goede komen. Elke burger is kiezer voor de Staten-Generaal. Op de samenstelling van de S.-E.R. heeft slechts een deel van de bevolking, en dan indirect, invloed. De beoefenaars van vrije beroepen, de vergeten groepen, de Kamerleden, en alle ongeorganiseerden zijn uitgesloten. Belangrijker nog is dat de vertegenwoordiging van de ongeorganiseerden in de p.b.o. slechts één aspect van hun bestaan betreft. Zoals in „De Maasbode”¹⁰⁾ werd geschreven, dienen kiezer en volksvertegenwoordiger functioneel te zijn gericht op het algemeen belang. „*Als mens moet hij de hoogste gezagsuitoefening beoordelen. Dit behoort hij niet te doen in zijn kwaliteit van vervaardiger van of handelaar in potten en pannen, laat staan als employé in dienst van de gezamenlijke vervaardigers of handelaren op dat gebied*”.

Democratie eist slagvaardigheid, niet belemmerd door een Radenwerk van adviescolleges om het bestuur heen; democratie eist centraal stellen van het algemeen belang en dus van volksvertegenwoordigers, niet van producenten; democratie eist discussie ten overstaan van de kiezers en een mogelijkheid voor de burgers om te kiezen.

⁹⁾ 's-Gravenhage.

W. DREES, Jr.

⁹⁾ Leer der commissies. Vgl. de baanbrekende studies die door Prof. C. Northcote Parkinson zijn verricht en welke zijn gepubliceerd in de bundel Parkinson's Law, zoals „Directors and Councils or Coefficient of Inefficiency, High Finance or the Point of Vanishing Interest”.

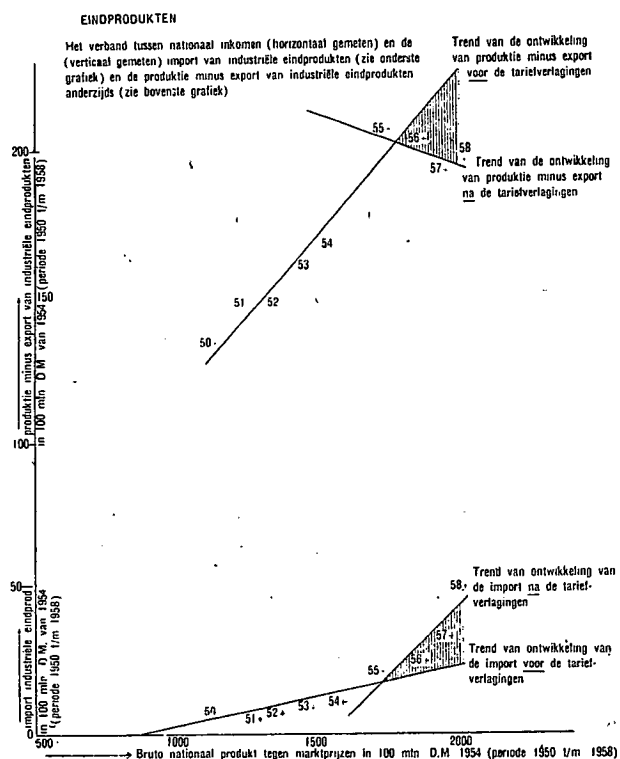
¹⁰⁾ „Staat en Belangengroepen. Nieuwe opbouw van het Parlement”, herfst 1958.

Voor een land als Duitsland vormt het invoerrecht uit een welvaartsoogpunt een te verwaarlozen factor en wordt in zijn betekenis vaak schromelijk overschat. Voor de Nederlandse economie was de Duitse tariefverlaging veel eerder relevant. De Nederlandse exportvergroting ten gevolge van de Duitse verlagingen kan op ruim 2 pCt. van onze totale export van 1955 worden geschat. De grootste successen werden zelfs behaald in sectoren waar men de E.E.G. het meest vreest (machine-industrie)! De tariefverlaging op halffabrikaten heeft geen duidelijke grote verschuivingen teweeggebracht. Naar alle waarschijnlijkheid is het economisch gevolg hiervan gering geweest, in ieder geval aanzienlijk geringer dan in het geval van de eindprodukten. Een „case study” van de ontwikkeling in een politiek en psychologisch belangrijke sector als de textielindustrie bevestigt — althans voor deze bedrijfstak — de conclusies welke voor de totale industrie konden worden getrokken.

De betekenis van de invoerrechtenverlagingen in Duitsland voor de Duitse en Nederlandse economie

Een onbegrijpelijke les.

„De economische „les” van de invoerrechtenverlagingen in Duitsland”¹⁾ is door een betreurenswaardig misverstand onbegrijpelijk geworden doordat in dat artikel een verkeerde grafiek is afgedrukt. De tekst sloeg nl. op onderstaande grafiek en niet op de grafiek die in genoemd artikel werd geplaatst.

Summier moge hierover ter vermindering van misverstand nog even een korte samenvatting van de toelichting, zoals deze in het eerste artikel was vervat, worden gegeven.

De onderste lijnen in de grafiek geven het verband aan tussen de ontwikkeling van het Duitse nationaal inkomen

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 4 maart 1959.

en de import van industriële eindprodukten in de periode vóór en na de Duitse tariefverlagingen. Geconstateerd werd dat de afwijking van de normale trend, die na de tariefverlagingen optreedt, verklaard kan worden uit de toegenomen import ten gevolge van genoemde invoerrechtenverlaging.

Door middel van een regressievergelijking (voor de details zie het eerste artikel) werd deze „extra” toeneming van de import geschat op ca. 2,5 mrd. D.M. De importelasticiteit bleek zelfs 8 à 10 te bedragen (de extra toeneming van de import bedroeg nl. 100 pCt. bij een daling van de importprijs met gemiddeld 10 à 12 pCt.).

Uit de bovenste lijnen in de grafiek kan men aflezen hoe de voor het binnenland bestemde produktie heeft gereageerd op de toeneming van de invoer. Men ziet dat de ontwikkeling van deze produktie juist na de tariefverlagingen in benedenwaartse richting afwijkt van de bestaande trend. Ook deze daling van de produktie werd wiskundig berekend en geschat op ruim 3 mrd. D.M.

Uit een en ander drong zich — gegeven deze sterke produktiedaling — de conclusie op, dat de halvering van de douanerechten op industrieproducten in Duitsland veel eerder een groot substitutie-effect (sterke verdringing van de binnenlandse produktie door de toegenomen import) en een gering consumptie-effect (geringe toeneming van de consumptie en daarmee van de invoer ten gevolge van de prijsdaling) moet hebben gehad.

De invloed van de tariefverlagingen op de Duitse welvaart.

Met deze wetenschap voor ogen en met behulp van de gevonden cijfers kan men zich door middel van een schematische voorstelling ongeveer een beeld vormen van de invloed van de Duitse tariefverlaging op de bestaande kostenstructuur in Duitsland. Schematisch voorgesteld zou een en ander kunnen zijn zoals in grafiek I is aangegeven.

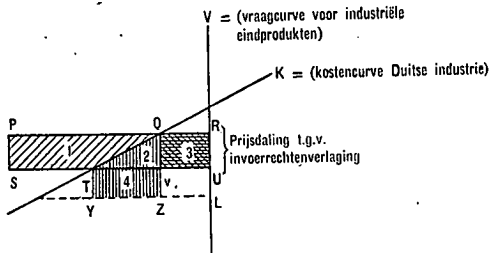
PQ : QR geeft de verhouding tussen binnenlandse produktie en buitenlandse import vóór de tariefverlaging weer. ST : TU geeft de verhouding tussen produktie en import ná de tariefverlaging weer. RU representeert de omvang van de tariefverlaging in procenten van het gemiddelde prijsniveau (RL is de omvang van het tarief $RU = \frac{1}{2} RL$; immers de tarieven werden gehalveerd). V

is de verticaal lopende vraagcurve (elasticiteit nihil of bijna nihil). K geeft dan de totale kostencurve voor de Duitse economie.

Bij de daling van het prijsniveau (RU) ten gevolge van de invoerrechtenverlaging is het verlies aan ondernemerswinst PSTQ. De consumenten hebben echter door de daling van het prijsniveau een algemene inkomenswinst, die gelijkgesteld kan worden aan de omvang van deze prijsdaling. Deze kan worden voorgesteld door de rechthoek PSUR. Daar staat echter weer tegenover, dat de Overheid een verlies aan inkomsten door de verlaging van de invoerrechten lijdt gelijk aan QVUR. Anderzijds brengt de toeneming van de import ook weer hogere tariefopbrengsten mee (zij het tegen een lager tarief) gelijk aan TYZV.

GRAFIEK I

Schematische voorstelling van de invloed van de tariefverlaging in Duitsland op de Duitse economie (voor toelichting zie tekst)

OR = Import voor tariefverlaging
TU = Import na tariefverlaging

- 1 Verlies ondernemerswinst
- 2 Toeneming Nat. Ink. t.g.v. tariefverlaging (zie toelichting)
- 3 Verlies belastingopbrengst
- 4 Winst belastingopbrengst

Uiteindelijk brengt de tariefverlaging dus de volgende winst- en verliesposten voor de Duitse economie:

(a) ondernemersverlies	— PSTQ (1)
(b) verlies aan belastinginkomsten door daling van invoerrechten	— QVUR (3)
(c) winst aan belastinginkomsten uit tarieven door toeneming van de import	+ TYZV (4)
(d) winst voor de consumenten (daling prijsniveau)	+ PSUR (1+2+3)
totaal netto winst voor de Duitse economie	TQV + TYZV (2 + 4)

Wanneer wij de waarde van deze toeneming van het inkomen in de omvang van TQV + TYZV berekenen in D.M.'s van 1954, vinden wij een bedrag van $1\frac{1}{2} TV \times QV$. Wij weten uit de berekeningen in het eerste artikel de omvang van de „extra” toegenomen import (TV). Deze bedraagt in D.M.'s van 1954 2,5 mrd. D.M. De prijsdaling bedraagt 10 pCt., zodat de uiteindelijke welvaartswinst $1,5 \times \frac{10}{100} \times 2,5$ mrd. D.M. = 0,375 mrd. D.M.'s van 1954 bedraagt.

De toeneming van het nationaal inkomen ten gevolge van de tariefverlaging bedraagt dus ca. 0,375 mrd. D.M. Op het nationaal inkomen van 1958, dat (eveneens in prijzen van 1954) ca. 200 mrd. D.M.'s bedroeg, is dit slechts een aandeel van 0,0018 deel van het inkomen, ofwel 0,18 pCt.

Ook bij een grote foutenmarge is dit bedrag zo laag, dat de conclusie gewettigd is, dat voor een land als Duitsland het invoerrecht uit welvaartsoogpunt een te verwaarlozen factor vormt en in zijn betekenis vaak schromelijk wordt overschat.

De invloed van de Duitse tariefverlaging op de Nederlandse welvaart.

Het is door het ontbreken van de daarvoor benodigde

gegevens niet mogelijk door middel van eenzelfde schematische voorstelling als voor Duitsland werd opgesteld, een berekening te maken van de invloed van de Duitse tariefverlaging op het Nederlands nationaal inkomen.

Het is echter wél belangrijk om te constateren, dat wij in het algemeen na de periode van de tariefverlagingen ons aandeel in de Duitse import van halffabrikaten en industriële eindprodukten wisten te handhaven, zodat wij kennelijk kans hebben gezien op dezelfde wijze als andere landen van de invoerrechtenverlagingen te profiteren.

In de moeilijke sector van de machinerieën, waar in het algemeen de Duitse concurrentie — ook in verband met de E.E.G. — sterk wordt gevreesd, wisten wij ons aandeel zelfs te verbeteren. In de textielsector en de elektrotechnische sector liep ons aandeel enigszins terug.

Wanneer wij de Nederlandse export van halffabrikaten buiten beschouwing laten, omdat zoals later zal blijken, het effect van de invoerrechtenverlaging in deze sector waarschijnlijk gering is geweest, heeft de invoerrechtenverlaging op eindprodukten onze export in totaal met ruim 2 pCt. verhoogd.

Deze exportvergroting kan op ongeveer 1 pCt. van ons nationaal inkomen worden gesteld. De orde van grootte van dit bedrag is zodanig, dat in dit opzicht de invoerrechten, die andere landen en zeker een belangrijk buurland als Duitsland heffen, voor ons stellig geen quantité négligeable vormen. Voor onze economie is de verlaging van de Duitse invoerrechten dan ook, naar de cijfers suggereren, belangrijker dan voor de Duitse economie zelf, waar zij zoals wij zagen geen belangrijke rol spelen in het complex van factoren dat de totale welvaart bepaalt.

De invoerrechtenverlaging in de sector van de halffabrikaten.

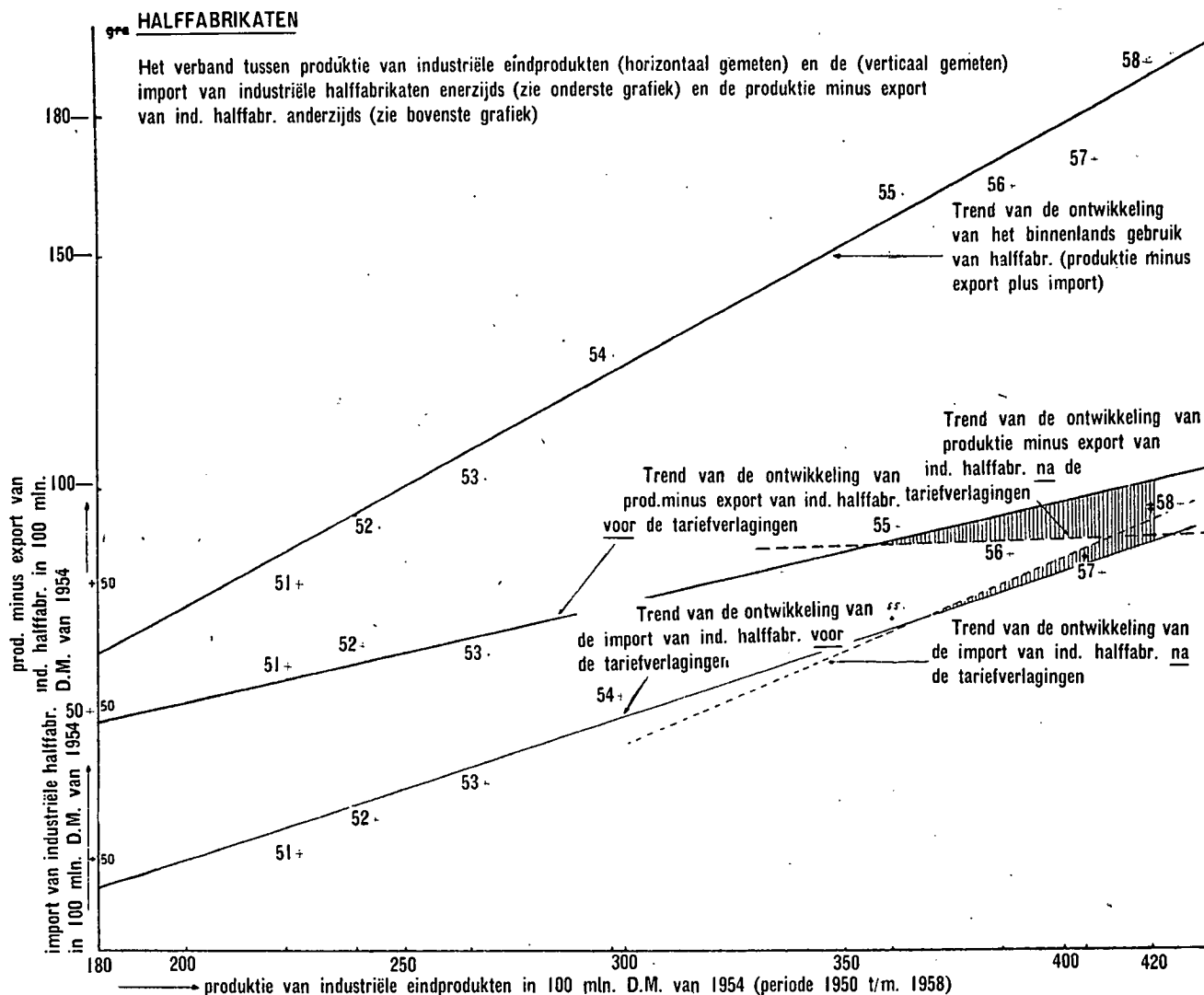
Een soortgelijke grafiek als op blz. 188 voor de sector van de industriële eindprodukten is afgedrukt, treft men ook aan voor de sector van de halffabrikaten (zie grafiek 2). In dit verband was het logisch om aan te nemen, dat er een vast verband bestaat tussen de productie van eindprodukten en het totale verbruik van halffabrikaten.

Uit de cijfers blijkt dat er inderdaad, zoals te verwachten was, een hoge correlatie bestaat tussen de totale productie van industriële eindprodukten en het gebruik van halffabrikaten (= binnenlandse productie minus export + import). Dit verband is onafhankelijk van het feit of het om de periode vóór of ná de tariefverlaging gaat.

In de grafiek (2) is dit verband aangegeven door de bovenste rechte lijn, die de trendmatige ontwikkeling van het verband tussen productie van eindfabrikaten en gebruik van halffabrikaten in de periode 1950—1958 aangeeft.

Interessant is nu of in de samenstelling van het verbruik van halffabrikaten na de tariefverlaging een verschuiving optrad in die zin dat meer (goedkoper geworden) geïmporteerde en minder in het binnenland voortgebrachte halffabrikaten werden gekocht. Uit de grafiek blijkt, dat de binnenlandse productie van halffabrikaten na de tariefverlaging relatief enigszins afnam, hetgeen blijkt uit de afwijking van de „trendlijn”, die de lijn van de binnenlandse productie ná 1955 vertoont. De import in deze sector vertoont daarentegen na 1955 een lichte zij het nauwelijks duidelijk registreerbare stijging.

Uit deze grafische voorstellingen en de daarbij beho-

rende cijfers zou men kunnen afleiden, dat, indien de verlaging van invoerrechten op halffabrikaten enig economisch effect heeft gehad, dit aanzienlijk geringer moet zijn geweest dan in de sector van de industriële eindprodukten.

Gegeven het feit dat de invoerrechten in de sector van de halffabrikaten lager zijn dan in de sector van de eindprodukten, is dit op zichzelf niet zo verwonderlijk. Bovendien is de invloed van de prijsdaling van halffabrikaten op het gebruik hiervan zeer beperkt.

De procentuele daling van de prijs van eindprodukten is uiteraard geringer dan de procentuele daling van de prijs der daarin verwerkte halffabrikaten. Het is echter juist de daling van de prijs van de eindprodukten, die de toegenomen vraag naar eindprodukten en indirect naar halffabrikaten bepaalt. Een gering consumptie-effect van de tariefverlaging op halffabrikaten lijkt dan ook volmaakt redelijk.

Ten slotte zou de niet duidelijk traceerbare en dus waarschijnlijk beperkte reactie van de import en productie van halffabrikaten op de toegepaste tariefverlagingen ook kunnen wijzen op een geringe elasticiteit van het aanbod van halffabrikaten op de binnenlandse markt in Duitsland. Gegeven het feit dat verhoudingsgewijs de binnenlandse productie hiervan geringer is (d.w.z. gering in verhouding tot de uit het buitenland geïmporteerde goederen) dan het geval is bij de voortbrenging van industriële eindprodukten, zou ook dit mede het geringe effect van deze tariefverlaging kunnen verklaren.

Een „case study”: de textielindustrie.

Voor een politiek en psychologisch belangrijke bedrijfstak als de textielindustrie zijn hieronder aparte grafieken weergegeven. Zij zijn in overeenstemming met het beeld, dat de totale industrie vormt, en bevestigen de reeds getrokken algemene conclusies.

Grafiek 3 geeft het verband weer tussen het binnenlands verbruik en de import van „Bekleding” in de periode vóór de tariefverlagingen. Dit verband blijkt behoorlijk constant te zijn. Na 1955 vindt er echter een sterke afwijking plaats doordat de import een plotseling toenemend groter aandeel van het totale verbruik voor zich opeist.

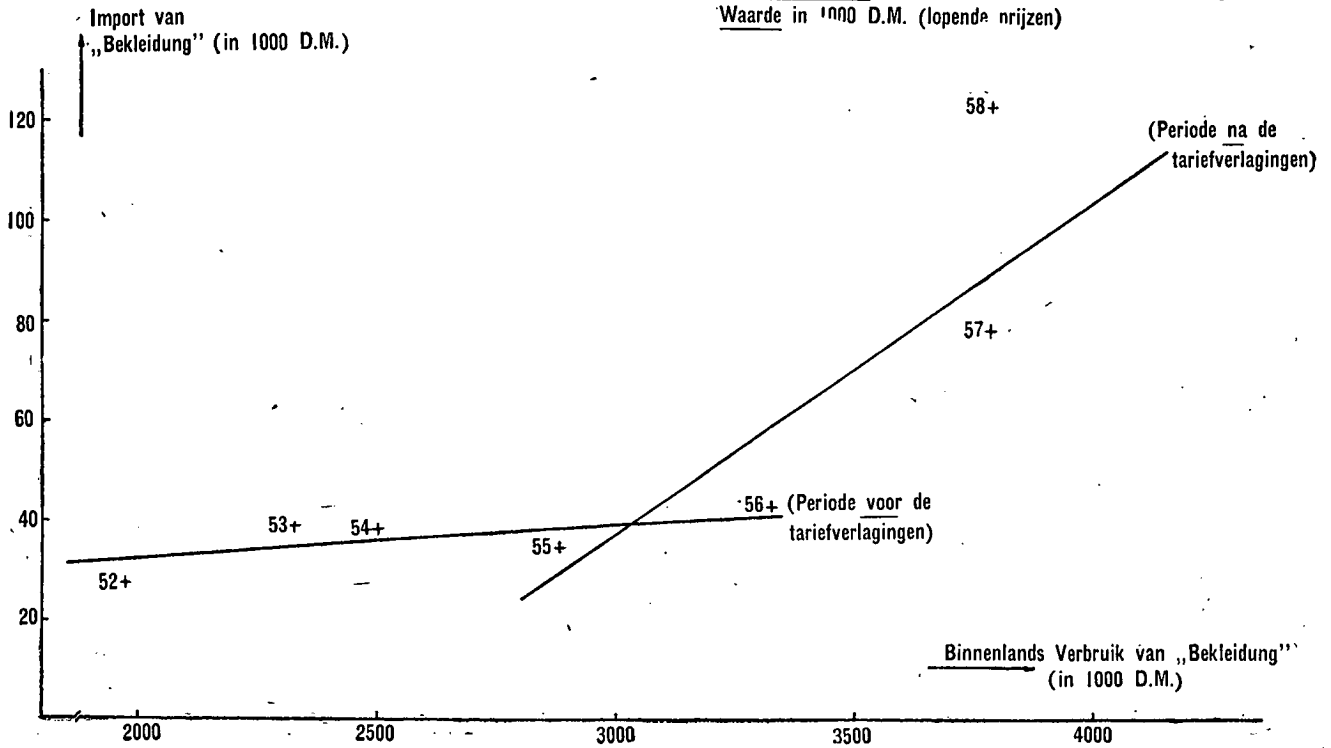
Bij de halffabrikaten (garens) blijkt — zoals grafiek 4 toont en zoals wij ook in het algemeen voor de totale sector van de halffabrikaten zagen — de afwijking van de „normale” ontwikkeling van de verhouding tussen import en binnenlandse productie na de tariefverlagingen aanzienlijk zwakker te zijn dan bij de eindprodukten uit de textielindustrie het geval was.

Conclusies.

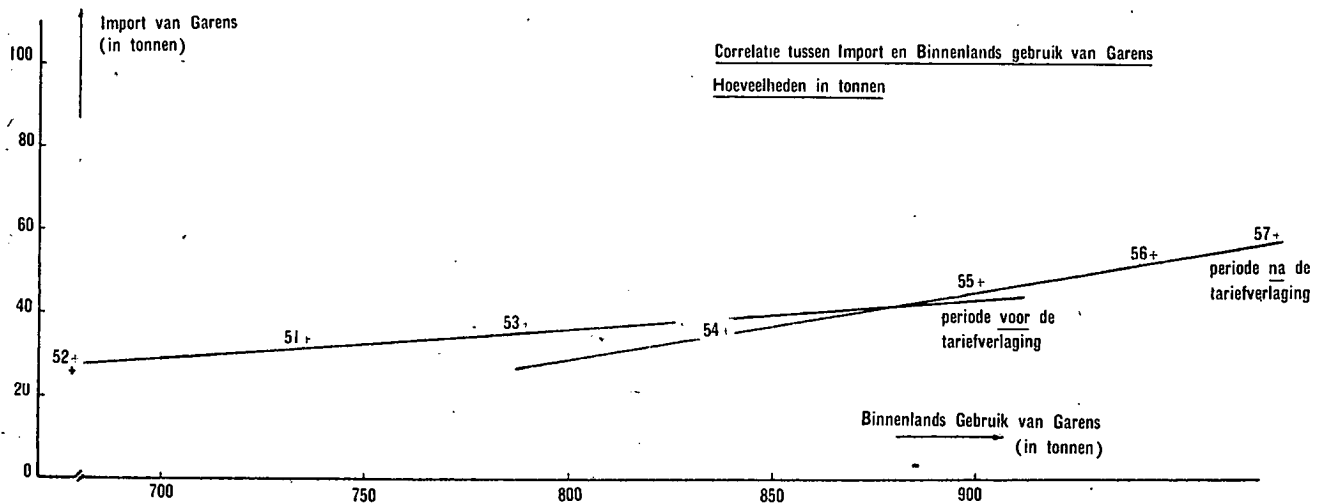
1. Dat het tarief in het geheel van de moderne economische structuur van een groot industrie land een te verwaarlozen rol speelt en de betekenis van het invoerrecht in het algemeen sterk wordt overschat, bleek ook uit de tentatieve berekening die werd gemaakt over de invloed van de Duitse tariefverlaging op de welvaart van de Duitse

GRAFIEK 3

Correlatie tussen Import en Binnenlands Verbruik van „Bekleidung” (Dames en Heren/Boven en Onderkleding) Waarde in 1000 D.M. (lopende nriizen)

GRAFIEK 4

economie. De verhoging van het nationaal inkomen ten gevolge van de invoerrechtenverlaging bleek nauwelijks in per millen te kunnen worden uitgedrukt (wij vonden een percentage dat tussen de 1 en 2 per mille lag). Ook bij de grootst mogelijke foutenmarge leidt dit tot de conclusie dat het tarief voor de welvaart van een moderne industriestaat geen factor van betekenis vormt.

2. Voor de Nederlandse economie bleek de Duitse tariefverlaging uit een oogpunt van welvaartsbevordering veel eerder relevant. De Nederlandse exportvergroting ten gevolge van de Duitse verlagingen werd op ruim 2 pCt. van onze totale export van 1955 geschat. De grootste successen werden zelfs behaald in sectoren waar men de E.E.G. het meest vreest (machine-industrie)!

3. De tariefverlaging op halffabrikaten (die lagere rechten hebben) blijkt geen duidelijke grote verschuivingen te hebben teweeggebracht. Naar alle waarschijnlijkheid is het economisch gevolg hiervan gering geweest, in ieder

geval aanzienlijk geringer dan in het geval van de eindprodukten. De lagere rechten in deze sector vormen o.a. hiervoor een verklaring.

4. Een „case study” van de ontwikkeling in een politiek en psychologisch belangrijke sector als de textielindustrie bevestigde — althans voor deze bedrijfstak — de voor de totale industrie hierboven getrokken conclusies.

Moraal.

Wanneer wij beide artikelen nog eens in totaal bezien en er een moraal uit trachten te peuren, daarbij bedenkend hoeveel moeizame, kostbare en meestal resultaatloze nationale en internationale conferenties over invoerrechtenverlagingen plaatsvinden, zouden wij in de conferentiezalen vier woorden van Shakespeare kunnen hangen, die tevens als tekst voor de zedepreek in deze twee artikelen kunnen dienen: „Much ado about nothing”.

¹s-Gravenhage.

Prof. Dr. J. WEMELSFELDER.

Van primordiaal belang in een groeiende onderneming is de levende samenwerking van bewuste, positief ingestelde personen, aldus zeide Ir. A. H. Ingen Housz onder andere in zijn afscheidsrede als president-directeur van de Hoogovens. Voor het bereiken van die samenwerking noemde hij communicatie het nieuwe toverwoord, maar de bezwaren zijn veel praten en het bevroren van de geest in het papieren rapport. Uitgaande van de noodzaak van communicatie, horizontaal en verticaal elk in verschillende vormen, stelt schrijver als doel de optimale synthese van praten en papier. Gebaseerd op enkele uitspraken en literatuur behandelt hij beide factoren, vooral het gesproken woord in de verticale communicatie. Bedrijfsbesprekingen eisen oprechtheid, regelmaat en bondigheid, afhankelijk van een goede leiding en agenda. Een publikatie na een recent onderzoek van de A.K.U. kan de efficiency in vergaderen bevorderen. Het communicatieprobleem verdient behandeling bij de kadervorming. Schrijver besluit met een advies aan de jongeren.

Levende communicatie

„Als een bijzonder belangrijke taak van het ondernemerschap ervaren wij die tot het doen samenwerken van kapitaal en arbeid, waarin wij als leiders een derde plaats bekleden: beide te leiden en beide te dienen”, aldus zeide Ir. A. H. Ingen Housz aan het einde van zijn afscheidsrede, half januari in druk verschenen, als president-directeur van de Koninklijke Hoogovens en Staalfabrieken N.V. op 22 december jl.

Hierin treft ons de overeenkomst met de rede, welke Mr. Dr. K. P. van der Mandele bij zijn erepromotie op woensdag 17 december had gehouden, waar hij sprak van de noodzaak tot synthese van kapitaal en arbeid in het Westen, welke dan met de leiding een trias economica zullen vormen. Deze gedachte was geplaatst in het centrum van een macro economisch-politieke uitwerking. Ir. Ingen Housz besprak in zijn afscheidsrede het probleem in het kader van een groeiende onderneming en in de praktijk van de Hoogovens. „De leiding”, zo betoogde hij, „moet vóórdenken, vóórdoen, stuwen, niet voortkabbelen en rustig verder beheren van een eens gekozen lijn, maar sterk levend”. En verder zei hij: „... het is een primordiaal belang, dat elk lid van de onderneming zich een mededragers ervan weet... dat elk lid persoonlijk een stuk der verantwoording met overtuiging draagt; dat allen samen met gelijke kracht het gezamenlijke doel nastreven; dat al dat streven gericht is, gelijkgericht naar het gelijke doel. Voor het bereiken van die gelijkgerichtheid, van die levende samenwerking van bewuste, positief ingestelde personen, is het nieuwe toverwoord: communicatie, d.w.z. open contacten, levende kennisoverdracht omhoog en omlaag, begrijpend medeleven van weerskanten. Dat kan betekenen uren, dagen van praten, praten — maar omdat die tijd niet beschikbaar is, verwerkelijkt het zich in rapporten, in papier. Dan ontstaat de hardnekkige strijd van de geest tegen zijn bevroren vorm: het papier”. „Onze onderneming leeft op de grenzen der afmetingen waar die strijd ontstaat. We zoeken het levende contact, het levende begrip; cursussen, opleiding, informatie, een hele tak van onze sociale dienst (de zgn. training en vorming) worden ingezet om de levende contacten te bevorderen”. „Ik zou bij mijn heengaan nog eens met grote klem willen zeggen hoe allerbelangrijkst ik dit facet van ons werk vind voor

het welzijn van het geheel: we moeten levend blijven, bruisend levend”.

In dit betoog zien we als *de kern van het interne sociale probleem van een groeiende onderneming*: samenwerking van kapitaal en arbeid met een waarlijk levende leiding, leidend tot de noodzaak van communicatie met het tijd-rovende praten, met het gevaar van verstarring van die communicatie in het papieren rapport. Dat probleem doet zich steeds voor, ook bij minder spectaculaire groei en ook bij meer direct-concrete doelstellingen in het bedrijf. Zo zal het streven naar grotere doelmatigheid en verlaging van kosten het meeste resultaat opleveren, indien men er een veelomvattende actie voor beraamt, die alle geleidingen van het bedrijf doordringt, aldus is de conclusie van een groep staffunctionarissen van de N.V. Fokker op Schiphol, vastgelegd in het speciale nummer „Kostenverlaging” van het Tijdschrift voor Efficiëntie en Documentatie van november 1958 no. 12. Hierin vindt men ook een meer gedetailleerde Amerikaanse ervaring beschreven, welke met genoemde conclusie overeen komt. Het betreft de resultaten van een enquête van het maandblad „Factory” bij 330 bedrijven naar de aanpak van kostenverlaging. Doorlopende actie bleek nodig, gebaseerd op een prima formeel programma, nauwkeurig omschreven procedures, vele vergaderingen en bijeenkomsten alsmede vele rapporten en verslagen.

Praten en schrijven komen overeen met sporen van chemische elementen in tal van biologische processen: in de juiste maat zijn ze zeer nuttig tot onmisbaar, doch schadelijk bij een teveel of te weinig. Misschien kunnen de volgende aanvullende opmerkingen, gebaseerd op een keuze uit betrekkelijk recente literatuur, enigermate bijdragen tot de oplossing van het probleem, namelijk de optimale synthese van praten en papier in een levende communicatie.

Communicatie-inhoud.

Het doen van mededelingen en het uitwisselen van gedachten, aldus definieerden wij het begrip communicatie in „E.-S.B.” van 16 maart 1955 in een artikel over „Industriële communicatie”. De inhoud daarvan kan zijn: 1. een zakelijke opdracht of mededeling; 2. toelichting daarvan

ter begripsvorming omtrent de context; 3. begripsvorming voor de onderneming; het is dit punt, dat Ir. Ingen Housz terecht zo na aan het hart ligt; 4. mededelingen omtrent externe feiten van belang of interessant voor de werkers; 5. mededelingen omtrent persoonlijke aangelegenheden (hoevelen interesseren zich niet voor anderers jubilea); 6. de verantwoording van de lagere instanties aan de hogere.

Dit alles tezamen is de inhoud van het verticale tweerichting verkeer, d.w.z. tussen de verschillende hiërarchische niveaus in de pyramidale organisatiestructuur. Hoe belangrijk op zichzelf, we kunnen hier helaas slechts terloops wijzen op de rol van deze communicatie in de horizontale communicatie, nl. de uitwisseling van kennis van feiten en gedachten bijv. tussen de bazen onderling of tussen de arbeiders onderling. De verticale communicatie kan bevorderen, dat deze „lagen” in de organisatie begrippen en gesprekstof toegevoerd krijgen, welke tot een positieve houding jegens de onderneming als geheel kan bijdragen. De omvang (bilateraal tussen personen, in beperkte groepen, in grote groepen of massaal), de verschillende vormen en de vele middelen voor communicatie, samengevat in een systematiek en nader besproken, kwamen in bovengenoemde bijdrage in „E.-S.B.” aan de orde. De industriële communicatie is een veelomvattender terrein dan uit het bestek van de afscheidsrede van Ir. Ingen Housz kon blijken, maar het was goed, dat hij op een der essenties zo nadrukkelijk de aandacht vestigde, nl. de noodzaak tot samenwerking. Door hetzelfde te doen inzake de bezwaren, nl. het tijdrovende praten en dreigende verstarring in rapporten, drong hij indirect aan op een optimale oplossing. Veel materiaal in de literatuur wijst reeds de weg daarheen.

Papieren rapporten.

Wat de sterkst aangevochten factor in het communicatieprobleem betreft, de papieren rapporten, mogen we wijzen op de analyse, de adviezen en voorbeelden in een boek van Leland Brown ¹⁾ waarvan ik nog geen Nederlands equivalent ken. Een goed opgezet rapport omschrijft het onderwerp beknopt; geeft de feiten, onderzoekingen en dergelijke waarom het gaat in gesystematiseerde indeling weer en bevat dan de conclusie, de mogelijke oplossingen of een aanbeveling. „Have something to say, say it directly and stop”. Uitvoeriger uiteenzetting van bepaalde punten kan beter in een of meer bijlagen worden vastgelegd. Bij deze techniek houde men steeds de reden voor het rapport in gedachten.

Als een voorbeeld, waard naast het betoog van Ir. Ingen Housz te worden geplaatst, vatten we het betoog van Drucker ²⁾ samen: men kan de beste prestatie van arbeiders verwachten, indien ieder op de juiste plaats is gezet, indien hoge prestatienormen in enigerlei vorm van samenwerking met hem zijn vastgesteld en indien de arbeiders alle inlichtingen krijgen, die nodig zijn (maar ook niet meer dan dat) voor zelfcontrole op zijn werk en voor de „innerlijke” deelneming aan de taak. De arbeider moet zijn eigen werk kunnen controleren, meten en leiden. Hij moet weten hoe hij het er af brengt zonder dat iemand het hem zegt. De regels voor procedures en informatie voor de managers gelden evenzeer voor de arbeiders. Hij moet weten hoe zijn werk zich verhoudt tot het werk

van het geheel en welke bijdrage hij aan de onderneming en via de onderneming aan de maatschappij levert. De gegevens zelf zijn doorgaans beschikbaar, maar ze moeten met spoed aan de arbeider worden doorgegeven, wiens prestaties zij meten. Indien het hem aan informatie ontbreekt, zal hij de prikkel en de middelen missen om zijn prestaties te verbeteren.

Wij kennen reeds tal van Nederlandse voorbeelden van uitwerking van deze adviezen: een getal met krijt op een ketel geschreven geeft de dagprestatie van een afdeling aan, periodieke mededelingen omtrent de gang van zaken in de ondernemingsraad en de jaarverslagen voor het personeel van een aantal ondernemingen. Drucker ziet overigens realistisch in, dat men de grote massa van de arbeiders ook met de beste pogingen mogelijk nooit werkelijk zal bereiken, maar alleen door te trachten alle arbeiders in te lichten, kan de leiding hopen de kleine groep te bereiken, die in iedere fabriek, kantoor of winkel de algemene opinie en de gemeenschappelijke houding bepaalt. Dit verschijnsel is in de massapsychologie bekend als het hiërarchisch principe in de meningsvorming; een actieve minderheid kan daarop grote invloed hebben. Evenzeer als gewelddadige minderheden grote invloed hebben op het verloop van ongeregelde massadaden ³⁾.

Het gesproken woord.

Het meest levende in de communicatie is het gesproken woord in de persoonlijke contacten. Door toepassing van functionele taakverdeling of een andere vorm van decentralisatie, waarbij verschillende personen een deel van een in wezen veelomvattende taak vervullen, ontstaat de noodzaak van coördinatie. Deze kan een leider in gesprekken van persoon tot persoon tot stand brengen, maar in veel gevallen is het leiden van een gezamenlijke bespreking beter. Door de trainings- en vormingscursussen, waarover Ir. Ingen Housz sprak, komen degenen die pas kort in het bedrijf werkzaam zijn, maar ook de ouder gedienden, met elkaar in gesprek over onderwerpen, die rechtstreeks of meer indirect met het bedrijf in verband staan. Dat verruimt hun inzicht en tegelijk het begrip en veelal ook de waardering voor hun medecursisten, met wie zij later meer of minder regelmatig in het bedrijf contact zullen hebben.

Verder zijn voor de communicatie de zgn. *bedrijfsbesprekingen* van belang. Deze kunnen bestaan uit periodieke bijeenkomsten van een leidende functionaris met verschillende van zijn rechtstreekse medewerkers. Zij kunnen ook meer dan twee hiërarchische niveaus omvatten, maar dan wordt de gedachtenwisseling al gauw wat stroever, onder andere omdat de mensen van het laagste niveau in het algemeen tot zwijzaamheid geneigd zijn. Men treft bedrijfsbesprekingen aan van de directie, van hoger middelbaar en lager kader op technisch, commercieel en personeelgebied.

Over de bedrijfsbesprekingen bestaat in Nederland niet zo veel literatuur. Wij volstaan met het noemen van het rapport „Ervaringen met bedrijfsbesprekingen”, gebaseerd op een onderzoek bij 102 Nederlandse bedrijven ⁴⁾. Hieruit zij alleen geciteerd, dat men algemeen de voorkeur gaf aan een maximum duur van 1,5 uur en dat de besprekingen alleen tijdswinst opleverden voor de leiders, omdat de

¹⁾ Leland Brown: *Effective Business Report Writing*. Uitg. Prentice Hall, Englewood Cliffs, N. J. 1955.

²⁾ Peter F. Drucker: *Management in de praktijk*. Uitg. Ruys, Bussum 1957, blz. 255 en 257.

³⁾ Prof. Dr. K. Baschwitz: *Denkend mens en menigte*. Uitg. Leopold, 's-Gravenhage 1951, blz. 15 e.v.

⁴⁾ Gepubliceerd door de Nederl. Stichting voor Psychotechniek. Utrecht 1956, 40 blz.

andere deelnemers onder andere nabesprekingen moeten houden voor de afwikkeling van de gemaakte afspraken. De winst van het gezamenlijk contact, dus van levende communicatie, was moeilijk in cijfers uit te drukken, maar de toeneming van dergelijke periodieke besprekingen in de onderzochte bedrijven vormt hiervoor een aanwijzing. Vóór 1946 kwamen in de onderzochte bedrijven in totaal 117 soorten bedrijfsbesprekingen voor; sedert 1946 bleken er in 1953 in totaal 317 nieuwe te zijn opgezet, grotendeels besprekingen over het dagelijkse werk en de dagelijkse problemen. Een werkvoorbereidingscommissie⁵⁾ besteedde de helft van de vergadertijd aan nieuwe produkten en de andere helft aan revisie van bestaande werkmethoden.

In het nummer van 17 januari jl. van „De Onderneming”, het orgaan van het Centraal Sociaal Werkgevers Verbond, is een verslag gepubliceerd van een gesprek van een medewerker met Ir. Ingen Housz en Dr. Ir. F. Q. den Hollander, per 1 januari afgetreden als president-directeur van de Nederlandse Spoorwegen. Beiden verwonderden zich over deze bijeenkomst op maandagochtend, die beiden vroeger voor directievergadering hadden gereserveerd. Als de meest elementaire voorwaarde voor een goede samenwerking in de moderne grote onderneming noemde de heer Ingen Housz: oprechtheid, het eigen voorbeeld, de goede samenwerking in de eigen directiekring en het feit, dat men over allerlei dingen durft praten. De heer Den Hollander legde de nadruk op regelmaat in dergelijke besprekingen, bijv. met de personeelsraad.

Ook in dergelijke besprekingen kan efficiency worden betracht. Het aantal bedrijfsvergaderingen bij de Algemene Kunstzijde Unie en de daarmee gemoeide tijd en kosten leidde tot een onderzoek en tot speciale besprekingen van de betrokkenen om tot de meest efficiënte werkwijze te komen. Een boekje, getiteld „Leidraad bij het vergaderen” (de lezer moge hierin een symboliek van de blijkbaar onvermijdelijke symbiose van praten en papier zien!) was het resultaat. Enkele punten hieruit zijn: men moet nagaan wie aan de bespreking behoort deel te nemen; de agenda verdient zorgvuldige voorbereiding en moet eventueel van inleidende nota's ter voorbestudering zijn voorzien; de leider dient met de deelnemers de essentiële punten uit een probleem te halen en de meningen in de groep te inventariseren, te verbinden; ervaringen te doen uitwisselen; af en toe het besprokene samen te vatten en ten slotte duidelijk de conclusies en de afspraken vast te leggen. Voorzitter en secretaris dienen de uitwerking van de genomen besluiten na te gaan.

Het verheugt ons dit geschrift van Nederlandse herkomst hier te kunnen vermelden; wij mogen nog speciaal de aandacht vestigen op het nut een tijdschema voor de verschillende punten en een tijdslimiet voor de gehele vergadering aan te houden. Vermelding daarvan bij voorbaat levert de vrijwel algemene medewerking op om in de gestelde tijd tot een conclusie te komen. Prolongatie of verdaging van de bespreking blijft natuurlijk in onvermijdelijke gevallen mogelijk. Beknopte notulen vormen de schakel tussen twee vergaderingen. Agenda, bijlagen en notulen bevorderen praktische resultaten van besprekingen.

De leiders op verschillende niveaus hebben er aldus een wel bijzondere taak op communicatiegebied bij gekregen. In het geciteerde gesprek met de heren Ingen Housz en Den Hollander kwam tot uiting, dat zij een speciale opleiding voor hun topfunctie, zoals er tegen-

⁵⁾ Beschreven in Bulletin 14/15 van de Contactgroep Opvoering Produktiviteit, 's-Gravenhage.

woordig in verschillende vormen bestaat, niet hadden genoten. Voor hen was dat geen gemis gebleken. Maar in onze tegenwoordige gecompliceerde maatschappij is kadervorming voor leidende functies en meer systematiseren wel nodig geworden, zo beaamden zij. In die opleiding kan confrontatie met de noodzaak van levende communicatie, met een optimale verhouding van praten en schrijven, niet uitblijven. Voor beide factoren bestaan er bepaalde technieken en regels, welke die verhouding doen benaderen.

Samenvatting.

Wij zijn ons ervan bewust in het vorenstaande niet veel meer dan in enkele receptenboeken inzake het communicatieprobleem te hebben gebladerd. En dit nog alleen wat betreft de tweezijdige verticale communicatie in betrekkelijk beperkt groepsverband. Een aantal communicatiemiddelen, zoals personeelbladen, mededelingenborden, bedrijfsomroep met ondernemingsnieuws bij de muziek op gezette tijden, welke middelen de grote groep tot aan de massa bereiken, bleef buiten beschouwing. Wij hebben hier te doen met de feitelijk meer eenzijdige communicatie, waarop de reactie voornamelijk horizontaal en in kleine kring van gelijken valt waar te nemen, maar welke reacties op den duur de algemene houding inzake de onderneming mede bepalen. Ook daarvoor bestaan er receptenboeken, welke — hoe theoretisch zij soms lijken — toch geabstraheerde en gesystematiseerde praktijk bevatten. Met deze in het achterhoofd, de actuele situatie in het voorhoofd en doordrongen van het belang van goede communicatie ontstaat aldus dikwijls als vanzelf de donkere drang, waardoor — met een parafrase op Goethe gezegd — de mens de juiste weg naar de oplossing van het communicatieprobleem zich bewust wordt. Het advies voor de jongeren in deze materie luidt: beoefen de communicatie in eigen kring in het klein en bestudeer de beschrijvingen en analyses van opzet, uitvoering en resultaten van communicatie in ondernemingen of instellingen in het groot.

Rotterdam.

G. DE BRUYN.

BOEKBESPREKING

Dr. Paul A. M. van Philips: Public finance and less developed economy, with special reference to Latin America. (Proefschrift Amsterdam). Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage 1957, XIII + 185 blz., f. 13,50.

De literatuur over de economische ontwikkeling van de minder ontwikkelde gebieden vertoont een toenemende neiging tot specialisatie op de verschillende afzonderlijke aspecten van de zo ruime problematiek. Zo ook het recente proefschrift van Dr. Van Philips, waarin de betekenis en de rol van de openbare financiën in het proces der economische ontwikkeling van minder ontwikkelde gebieden wordt onderzocht. Het boek is in drie delen ingedeeld. In het eerste deel worden de typische kenmerken van een onderontwikkelde economie gekenschetst; in het tweede en in omvang en inhoud belangrijkste deel worden de verschillende facetten van de leer der openbare financiën in hun toepassing op de minder ontwikkelde gebieden geanalyseerd; en in het derde afsluitende deel worden de conclusies gerecapituleerd, waarbij speciale aandacht wordt besteed aan enkele problemen van economische politiek.

In het eerste deel wordt een model gepresenteerd van een onderontwikkelde exporteconomie, waarbij de gebruikelijke

gedachten betreffende geringe produktiviteit, laag inkomenspeil, onvoldoende spaarmogelijkheid, onvoldoende investeringsquota en geen of geringe stijging van het gemiddelde inkomen naar voren worden gebracht. Getracht wordt aan te tonen a) waarom de gemiddelde produktie per hoofd der bevolking op een laag peil staat door te verwijzen naar de kwantiteit en kwaliteit van de beschikbare produktiefactoren en de socio-culturele, institutionele en juridische basis van de betrokken gebieden; en b) waarom dit peil laag blijft door na te gaan door welke factoren de besteding van het nationaal inkomen (verdeling over consumptie, investeringen, overheidsuitgaven en saldo-betalingsbalans) wordt bepaald.

In het algemeen voldoet deze analyse als een inleiding tot het hoofdthema. Het valt echter op, dat verschillende uitspraken in zeer algemene termen zijn gehouden. Waarschijnlijk is dat in een dusdanige inleiding niet steeds te vermijden, maar in het onderhavige geval is het resultaat, dat de analyse niet kenmerkend is voor Latijns Amerika. Het beeld dat geboden wordt van een exporthuishouding zonder enige kapitaalgoederenindustrie, waarbij zelfs de eenvoudigste werktuigen moeten worden ingevoerd (blz. 16), en waar de particuliere ondernemer een zeldzame verschijning vormt (blz. 18), is eerder geldig voor Afrika dan voor Midden- en Zuid-Amerika. Met name wordt m.i. de aantrekkingskracht en de produktiviteit van investeringen in de nationale industrie sterk onderschat. De vermeende „vicious spiral of poverty” wordt overigens verduidelijkt met een aan een publikatie van de Economische Commissie voor Latijns Amerika ontleende grafiek (blz. 36), welke duidelijk een stijging in de algemene levensstandaard aantoonde. Met name na 1946 tonen de jaarlijkse investeringen per hoofd van de bevolking en de totale kapitaalvoorraad (beide in constante prijzen) zeer zeker een „redelijke voortdurende stijging”, welke echter volgens Dr. Van Philips (blz. 37) niet aanwezig zou zijn.

In het centrale deel wordt vervolgens nagegaan, in hoeverre de leer der publieke financiën kan bijdragen tot het formuleren van een financiële overheidspolitiek die het meest geschikt is te achten voor een onderontwikkeld gebied. Daarbij wordt als uitgangspunt genomen, dat het in een onderontwikkeld land tot de belangrijkste taak van de overheid behoort te trachten de marginale spaar- en investeringsquota te verhogen zonder het consumptiepeil te verlagen. Monetair politiek is, gezien de in-elasticiteit van het aanbod, ongeschikt om de economische ontwikkeling te bevorderen; haar taak is het veel meer te trachten een stabiele basis voor het economisch gebeuren te scheppen en te handhaven. Veeleer is budgetpolitiek, door haar directe invloed, het aangewezen instrument om de gestelde doeleinden te verwezenlijken. Uitvoerig behandelt Dr. Van Philips de verschillende facetten van de gewenste maatregelen op budgettair terrein. Allereerst wordt aandacht besteed aan de uitgavenzijde, vervolgens aan de inkomstenzijde. Afzonderlijke hoofdstukken zijn gewijd aan belastingpolitiek, leningspolitiek, de betekenis van anti-cyclische budgetpolitiek in een typische exporteconomie en aan de gevaren van inflatie voor de economische ontwikkeling.

Over het algemeen is Dr. Van Philips geslaagd in zijn opzet. Daarbij wordt niet zozeer een originele bijdrage tot de leer der openbare financiën of tot de theorie van de onderontwikkelde gebieden geboden, maar veeleer reeds bekende leerstellingen vanuit de genoemde bijzondere gezichtshoek bijeengebracht. Vele naar voren gebrachte

gedachten zijn daardoor echter niet nieuw; het nieuwe ligt veeleer in de combinatie en volgorde van de gedachtenlijn. Helaas doet dit m.i. op sommige plaatsen wel iets aan de aantrekkelijkheid van hetgeen wordt geboden af. Uitspraken, zoals op blz. 89, dat „where the public debt is not high, the debt service will not be extensive either” brengen ons niet veel verder.

De betekenis van de sector buitenland, hoe belangrijk die ook moge zijn in bepaalde omstandigheden, wordt overschat. Als gevolg hiervan wordt m.i. te veel nadruk gelegd op een anti-cyclische budgetpolitiek, waarbij de praktische moeilijkheden, die een dergelijke politiek aankleven, en die ook in ontwikkelde landen niet hun oplossing hebben gevonden, niet voldoende naar voren worden gebracht. Ook de betekenis van in- en uitvoerrechten als onderdeel van de belastingen wordt m.i. overschat. Volgens Dr. Van Philips is de relatieve betekenis van de indirecte belastingen belangrijk groter in onderontwikkelde dan in ontwikkelde gebieden. Dit is een veelal naar voren gebracht basisgegeven, dat echter niet steeds door de feiten wordt gestaafd. Volgens tabel X (blz. 92) vormen de indirecte belastingen in een aantal onderontwikkelde gebieden 43 tot 73 pCt. van de totale belastingopbrengst, terwijl dit percentage voor de Verenigde Staten, Engeland en Denemarken tussen de 46 en 55 ligt; de verschillen zijn bepaald minder frappant, dan men volgens de uitspraak van Dr. Van Philips kon verwachten. Eigenlijk is alleen de laatste van de vier op blz. 93 genoemde conclusies steekhoudend, nl. het op zichzelf zeer belangrijke feit, dat in vergelijking met ontwikkelde landen het percentage van het inkomen per hoofd der bevolking dat naar de fiscus gaat belangrijk hoger ligt dan het overeenkomstige cijfer voor de onderontwikkelde gebieden.

Hoewel ook op enkele andere punten detailopmerkingen gemaakt zouden kunnen worden, neemt dit niet weg, dat het onderhavige boek een nuttige bijdrage vormt tot de literatuur, en op samenhangende wijze een belangrijk probleem uitwerkt.

Rio de Janeiro.

Dr. G. F. LOEB.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

Het Centraal Economisch Plan verwacht dat de goud- en deviezenreserves van ons land eind 1959 tot f. 6,2 mrd. zullen zijn aangegroeid. Voor de geldmarkt zou dit betekenen dat dit jaar de verruimende factoren de overhand zullen behouden.

Dat dit evenwel niet per se meebrengt dat de markt dan ook doorlopend ruim zal zijn werd in de verslagweek bewezen, die door een zekere mate van krapte werd gekenmerkt. De aankoop van flinke bedragen aan schatkistpapier is hieraan mede debet. Deze aankoop heeft zowel plaats bij de Agent (schatkistbiljetten) als bij De Nederlandsche Bank. Blijkens de weekstaat heeft deze instelling in de week eindigend 2 maart ruim f. 43 mln. papier in de markt geplaatst.

Als een symptoom van de krapte kan ook het feit worden beschouwd dat de voorschotten in rekening-courant in genoemde week met f. 24 mln. zijn gestegen tot f. 43 mln. Bovendien is het saldo van de banken zowel op 2 maart als een week tevoren onder het verplichte saldo gebleven.

Het ziet er naar uit dat het tempo van de deviezenaanwas

de laatste tijd enigszins aan het afnemen is. Mogelijkerwijs heeft de belangstelling voor belegging in het buitenland hier het hare toe bijgedragen. Na een fikse sprong van het disconto voor driemaandspapier is het officiële disconto in de Verenigde Staten door een aantal Federal Reserve Banks met $\frac{1}{2}$ pCt. verhoogd tot 3 pCt. Voor de overheidsfinanciën betekent dit dat de kans op plaatsing van langlopende leningen, waarvoor een rentemaximum van $4\frac{1}{4}$ pCt. geldt, nu nog geringer is geworden. In dit opzicht werkt het aanhalen van de disconto-schroef als anti-inflatie-maatregel momenteel in Amerika averechts.

De kapitaalmarkt.

Volgens een beschouwing in „The Times” overwogen op het ogenblik op de Amerikaanse effectenbeurs twee categorieën kopers, t.w. enerzijds de institutionele beleggers, en anderzijds ... de speculanten, die het te doen is om koerswinst op korte termijn. De kracht van deze groepen blijkt groot genoeg te zijn geweest om het Dow Jones gemiddelde in de verslagweek verder omhoog te stuwten. Het economisch nieuws is gunstig, al is er wellicht één factor die het beeld vertroebelt. In de loop van dit jaar vervallen er in de Verenigde Staten tal van C.A.O.'s, en de verlenging pleegt aldaar minder vreedzaam te gaan dan in ons land. Een gedeelte van de activiteitstoeneming schijnt te danken te zijn aan het anticiperen op stakingen. Dit geldt met name voor de staalindustrie.

In Nederland is, behalve de beursstemming in de Verenigde Staten, vooral de politieke situatie in verband met Berlijn op de aandelenkoersen van invloed geweest. Deze week liep de beurs dus ook eens een keer aan de leiband van Moskou. Op de fraaie resultaten van Unilever reageerden de koersen nauwelijks.

In de Memorie van Antwoord op de Begroting van Financiën heeft Minister Zijlstra interessante mededelingen gedaan omtrent de situatie op de kapitaalmarkt. „De kapitaalvraag van de gemeenten voor nieuwe en onderhanden werken en voor consolidatie tezamen gaat de voor de gemeenten op de kapitaalmarkt beschikbare middelen nog te boven”, aldus de Minister.

In de tweede plaats is, wat betreft de functie van het rentegamma, nu officieel de aap uit de (toch bepaald niet meer socialistische) mouw gekomen: het standpunt van de Regering komt hierop neer, dat alleen formeel als de functie van het rentegamma beschouwd kan worden de lagere overheid te behoeden voor te hoge rentekosten. In feite is het er evenwel om te doen, de kapitaalvoorziening te centraliseren, d.w.z. via de Bank voor Nederlandsche Gemeenten te leiden. Op korte termijn is op dit stuk geen herziening van het beleid te wachten, en wel juist op grond van de ontoereikendheid van de middelen. Men moet hieruit de conclusie trekken dat de Regering van plan is de rentegammavoorwaarden aan een verder doorzettende rentedaling aan te passen.

Ondertussen zijn er toch weer verscheidene gevallen waarbij de gemeenten rechtstreeks en op rentegammavoorwaarden tot het aantrekken van leningen overgaan. Voorbeelden zijn Amersfoort en Rotterdam. Dit lukt echter slechts met kunst- en vliegwerk, bijv. dankzij bereidstellingsprovisies e.d. Een andersoortig voorbeeld is de premielening Amsterdam, waarvan de inschrijving op de verkiezingsdag openstaat.

De zojuist à $99\frac{1}{4}$ pCt. geplaatste obligaties B.N.G. zijn niet ver meer van de pari-stand verwijderd. Daar de storting pas op 1 april behoort plaats te vinden, kunnen de houders

hun winst nemen zonder ooit enig bedrag te hebben gefourneerd, zodat de winst percentagegewijs oneindig hoog is. Wie zal weten hoe stimulerend deze mogelijkheid werkt op de majoreringslust.

Blijkens de M.v.A. bij de Begroting van Binnenlandse Zaken waren er per 31 december jl. ruim 163.000 jeugdspaarrekeningen geopend, waarop f. 19,3 mln. was ingelegd. Het zou interessant zijn te weten, welk gedeelte hiervan inderdaad uit additionele besparingen bestaat.

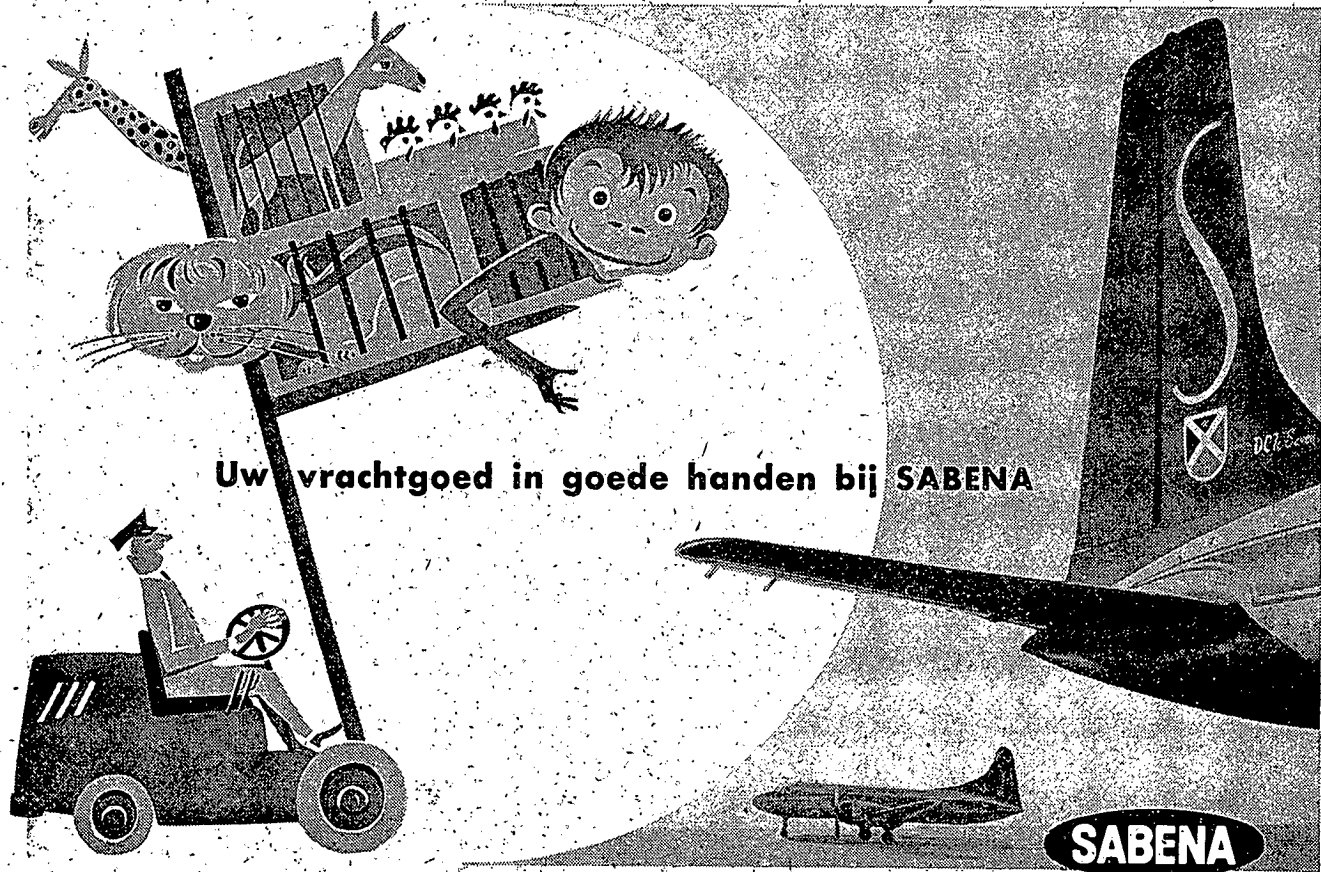
Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S.	2 jan.	27 febr.	6 mrt.
	(1953 = 100)	1959	1959	1959
Algemeen	255	253	254
Internat. concerns	375	365	368
Industrie	174	181	181
Scheepvaart	151	140	139
Banken	138	151	151
Indon. aand.	103	-114	115
Aandelen				
Kon. Petroleum	f. 183,20	f. 162,70	f. 165,05
Unilever	452	455½	459¼
Philips	493¾	525¾	525¾
A.K.U.	262	266½	266¾
Kon. N. Hoogovens	341	352	360
Van Gelder Zn.	193	216	220
H.A.L.	153½	145	136¼*
Amsterd. Bank	253½	269	268
H.V.A.	131½	130½	132¾
Staatsfondsen				
2½ pCt. N.W.S.	59¾	62	62
3½ pCt. 1947	90½	92¾/32	92½
3½ pCt. 1955 I	87½	89	88½
3 pCt. Grootboek 1946	88¾	90½	90¾
3 pCt. Dollarlening	90¾	91¾	92¾
Diverse obligaties				
3½ pCt. Gem. Rotterdam 1937 VI	90¾	91¾	91
3½ pCt. Bk.v.Ned.Gem.1954 II/III	81½	85¾	85¾
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	89	91½	92¼
3½ pCt. Philips 1948	95	93	95
3½ pCt. Westl. Hyp. Bank	83½	86¾	86
6 pCt. Nat. Woningb.len. 1957	110	112	111½
New York				
Aandelenkoersgemiddelde			
Dow Jones Industrials	588	603	610

* ex div.

M. P. GANS.

RECENTE PUBLIKATIES

- F. M. Knox: Integrated cost control in the office.* McGraw-Hill Book Publishers, New York 1958, 304 blz., f. 31,60.
- G. Lassmann: Die Produktionsfunktion und ihre Bedeutung für die betriebswirtschaftliche Kostentheorie.* Mit einer ausführlichen Analyse der Linear Programming. (Beiträge zur betriebswirtschaftlichen Forschung, Band 6). Westdeutscher Verlag, Köln 1958, 208 blz., f. 17,50.
- Prof. Dr. K. Mellerowicz: Forschungs- und Entwicklungskosten als betriebswirtschaftliches Problem.* Haufe Verlag, Freiburg 1958, 300 blz., f. 20,40.
- Dr. E. Mund: Die Eingangsrechnung im industriellen Unternehmen.* (Veröffentlichungen der Schmalenbachgesellschaft, Band 24). Westdeutscher Verlag, Köln 1958, 280 blz., 22 afb., f. 24,70.
- Dr. H. Rüschenpöhler: Der Standort industrieller Unternehmen als betriebswirtschaftliches Problem.* Köln 1958, 198 blz.; f. 18,55.
- A. Schnettler: Betriebsanalyse.* Poeschel Verlag, Stuttgart 1958, 444 blz., f. 39.
- A. L. Seele (editor): Marketing in transition.* Harper Brothers Ltd., New York 1958, 337 blz., f. 26.
- L. L. Vance: Theory and technique of cost accounting.* Revised edition. Holt Ltd., New York 1958, 556 blz., f. 30,30.
- J. R. Andrus and A. F. Mohammed: The economy of Pakistan.* Stanford University Press, California 1958, 535 blz., f. 35,80. A detailed report on Pakistan's economy since 1947.

Uw vrachtgoed in goede handen bij SABENA

SABENA SCHIPHOL KAMER 67-68, TEL. 724320

BELGIAN World AIRLINES

- Dr. H. W. J. Bosman: De wet toezicht kredietwezen. Aspecten der economische politiek VII.* H. E. Stenfert Kroese N.V., Leiden 1958, 297 blz., f. 14,50.
- J. Dewine: The 'competitive' process.* Duckworth, London 1958, 199 blz., f. 15,25.
- L. E. Dobriansky: Veblenism; a new critique.* Public Affairs Press, Washington 1957, 409 blz., f. 26.
- Sh. F. Feyler: Income growth with security; the formula-plan solution.* MacMillan & Co. Publishers, New York 1958, 189 blz., f. 21,45.
- Fr. Fürstenberg: Probleme der Lohnstruktur.* Mohr Verlag, Tübingen 1958, 112 blz., f. 11,75.
- M. C. Grossman and others (editors): Readings in current economics.* R. D. Irwin Publishing Company, Homewood 1958, 464 blz., f. 20,55.
- G. Hartman: Conjonctures économiques d'hier, d'aujourd'hui, de demain.* Editions générales, Genève 1958, 173 blz., f. 14,50.
- C. N. Hennig: International finance.* Harper Brothers Ltd., New York 1958, 481 blz., f. 42,10. The purpose of this book is to provide within a single volume a treatment of the economic theory and current problems in international finance and a fairly full technical description of commercial practice in the finance of foreign trade and other international transactions.
- A. D. H. Kaplan and others: Pricing in big-business; a case approach.* Washington 1958, 358 blz., f. 21,65. A study of price policy and pricing practices in over 20 large corporations in the United States.

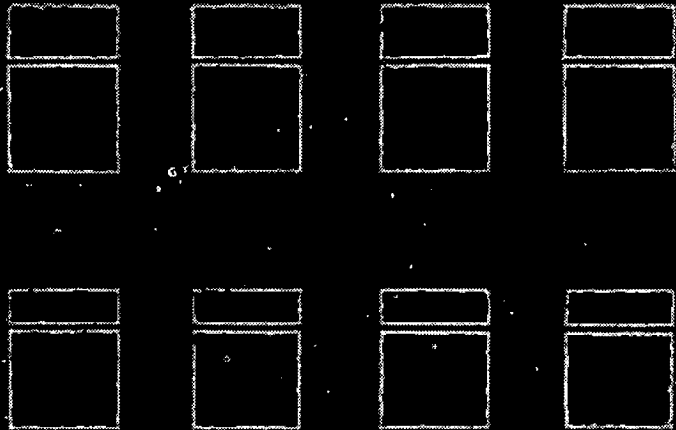
komt nu met iets geheel nieuws!

Met ingang van 14 maart zal Bel-Bel 1 maal per maand een fonds-analyse over een periode van 10 jaar publiceren, verwerkt tot grafiek, waaruit indicaties zijn te halen met betrekking tot de koersbeoordeling.

1e fonds: UNILEVER

VRAAGT GRATIS PROEFNUMMER AAN DE ADMINISTRATIE AFD. 6 - POSTBUS 42 - SCHIEDAM

HIER UW NAAM...

maar dan in de **nieuwe Philips** *suspensie-lichtbuizen!*

Nieuw - de fabricagemethode van deze unieke lichtbuizen, waardoor helderheid, kleurwerking en egaliteit het effect van uw lichtreclame verveelvoudigen.

Nieuw - de keuze van fluorescentiepoeders en voorzieningen in glassamenstelling en elektroden, waardoor grotere bedrijfszekerheid onder alle omstandigheden.

Resultaat - lichtbuizen voor reclame en lichtarchitectuur, geheel anders en veel beter dan „gewone” neonbuizen.

Uw naam, uw merk, uw slagzin of embleem in Philips Suspensie - lichtbuizen betekent:

- maximale attentie-waarde door helderheid en brillant **blijvende** kleuren.
- keuze uit 24 lichtkleuren.
- maximaal rendement door blijvende egaliteit en bedrijfszekerheid.
- maximaal dageffect door verantwoord ontwerp.

PHILIPS NEON, AMSTERDAM,
Tolstraat 129, Tel. 732345,
verzorgt ook uw lichtreclame, van ontwerp tot en met transformatoren!
Geïllustreerde brochure kunt u aanvragen bij dit zelfde adres.

PHILIPS Suspensie-lichtbuizen

voor lichtarchitectuur en reclame

CENTRAAL BEHEER

Singel 126-130, Amsterdam-C.

ONDERLINGE VERZEKERINGEN VOOR HET BEDRIJFSLEVEN

WET-RISICO

- a. Bedrijfs-w.a.-verzekering:
- b. Motorvoertuigverzekering (casco en w.a.)

w.a.-dekking voor alle motorvoertuigpolissen f. 500.000,- per gebeurtenis.

BRAND-RISICO

Brand- en bedrijfsschadeverzekering.

Belangrijke besparingen op de tariefpremie voor industriële risico's.

Verzekerd bedrag 2 miljard gulden.

MOLEST-RISICO

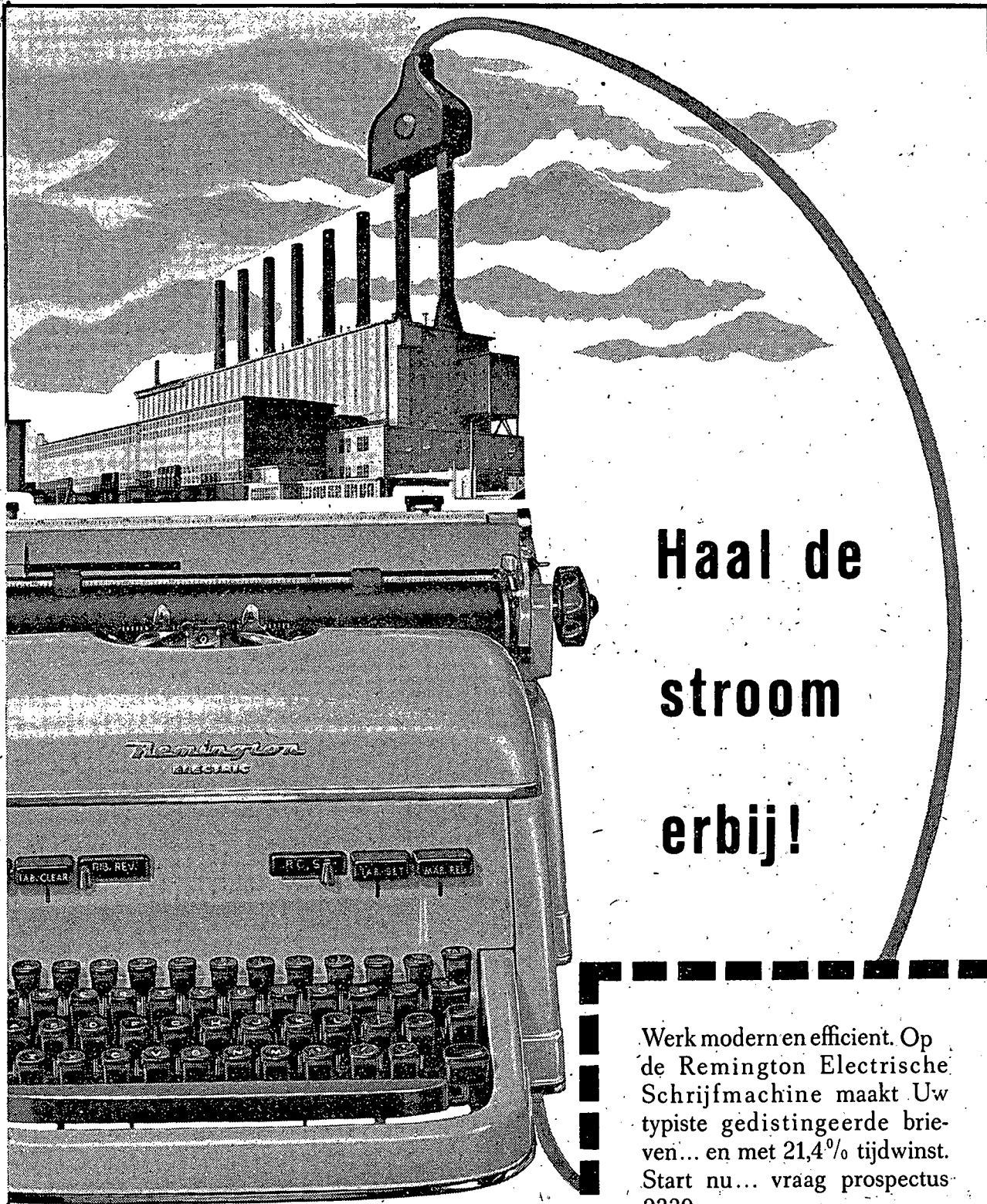
- a. Molestverzekering ingeschreven bedrag ruim 7 miljard gulden.
- b. Stormverzekering verzekerd bedrag ruim 1 miljard gulden.

PENSIOEN-RISICO

Ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitsverzekering van werknemers. Verzekerd bedrag 1 miljard 150 miljoen gulden.

Belegd vermogen 250 miljoen gulden.

Bij het 50-jarig bestaan van Centraal Beheer (januari 1959) is een gedenkboekje „Het hechte huis dat zelf-doen bouwde” uitgegeven. Exemplaren van dit gedenkboekje worden voorzover voorhanden op aanvraag gaarne toegezonden.

Haal de stroom erbij!

Werk modern en efficient. Op de Remington Electric Schrijfmachine maakt Uw typiste gedistingeerde brieven... en met 21,4% tijdwinst. Start nu... vraag prospectus 2339.

Remington Rand

FAKKELDRAGERS DER EFFICIENCY

Amsterdam, Arnhem, Eindhoven, Enschede, Groningen, Den Haag, Leeuwarden, Maastricht, Roermond, Rotterdam, Utrecht